د مجلو او جرائدو څخه

د مرحوم الفت صاحب څيني

مضامين او ليکنې

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان — مخ

ستاشان 1
له مدرسې نه اېستل 1
انسان څه غواړي؟ 2
کارونه 4
وده او تکامل 5
ماشومان 6
رياکاران 7
دشپنو کېږدۍ 9
دقضاوت شعور 10
بختوره 11
ځان ساتل 12
کتوری 13
دشاعر مقام 14
څنګه ژوند کوو؟؟ 16
کورنۍ 18
فکرونه هم تغيرمومي 20
شاعرانه خيال 21
تياره او رڼا 22
بله دنيا 23
دبشريت قافله اومنزل مقصود 23
دمحبت لېوال 24
پوهه او معرفت 26
د زړه پوښتنې 28
د ژوندانه روح 29
دمشرانو عشق 30
سترقوت 32
له کارسره علاقه 34
دپوهې غرور 36
عقل، قانون غرايز 37
اجتماعي نظام 40
د ځان مينه 42
دخان ناظر 45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کميت پيژندنه.. 46
اداري سياست 47
اشتباه.. 48
خان اوبلهای 49
فکر او کار... 51
وطن.. 51
ملت 52
حقيقي غل.. 53
بنديوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاکم ؟ رښتيا وايم.. 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی یې اوستا لویې موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی.موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځایېږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې.که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکیږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روږه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچو ل څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویې ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل،۸ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځکه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان ووړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لوېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي اولوی مسولیت قبو ل کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد بې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که مونږ دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وايي روغ صورت پا چايي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډېرې ډېږې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مريض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګرځېږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد يعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري څکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او پو هېږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوئ کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډېره مطالعه لري. یا په ملايې تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښايي چې تو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وايي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري رياکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غتې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډېرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وايو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډېرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لرې؟ که له دې حده تېر شوی يې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا دارېې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستی دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډېرو ډوډۍ غړیو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وايي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډ ک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او دټولو کوښښونو غايه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کېږي او ډېر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډېرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګوابنوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کېږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالېږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولېږي دوئ وايي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو ځیزونو ته زړه کېږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دپښتی (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وایي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګڼ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کېږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولېږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهېږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم ځوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او بېخې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک پې نه ویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه پې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسېږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېرېږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالېږو، یاخپه کېږو دوئ نه خبرېږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بیلېږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. ځوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهېږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

ځوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان ځوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلېږي بلکې هغه پښتانه رانښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسرښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خېری او دهندو ړیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوشتمن سړی مجبوريږي چې دما ل په قرباني خپل ځان هغې اصلي غايې ته ورسوي. دغسې چې يومسلمان په خپل مخکې يوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سير اوسفر غايه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنياکښې هم يوه لوړ غايه لري چې دما ل توښه ورته ضرور ايسي او دما ل پيداکولو علت و غايې ګڼل کيږي. په ډېرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډېرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پريږدي مګرخپله يوه نظريه او مفکوره چې ښايي هيڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پريږدي.

وروسته تردغسې ډېروفکرو چې په انساني نړۍ کښې يې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نيسو يعنې له زيد و عمر نه تيرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حيرانيږو چې انسان څه غواړي او څه غايه لري؟ که په يوه ملت کښې دغه غايه درک شي او ديوې عميقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعين شي نو د هغه ملت په نهضت او ويښو لو کښې ښه کارو ځنې اخيستل کيږي او همدغه راز نبض پېژندل ديوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظيفه ده چې په اجتماعي حيات کښې خورا ډېردخل اوتاثير لري. څوک چې ديوه ملت شايق کيږي هغه بايد په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(۱)

کارونه

ځينې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبيرکوي او حقيقت يې لټوي معنايې ګرانيږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي ياله رڼا نه تيارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت يې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکليږي او دهغو کلماتو تعبير چې لوی او واړه، پوه او ناپوه يې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زيات وايي هم څه اسانه کارنه دی.

کارهم له همدغسې کلماتو څخه يوه کلمه ده چې که تعبيريې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس يې معنا پټوو او دبني اسرائيلو غوا ورځنې جوړيږي.

که ووايو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نويو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک يې کاريګر نه بولي. ډېرخلک دي چې خوشحا ل ګرځيدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځينې کسان يوه ځای ته څه خبرې وړي او وايي هلته کارلرم. يوسړی ځای په ځای ولاړوي او ديو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه دريدل اوکتل که څه هم هيڅ حرکت به پکې رانه شي کارباله شي.

که ووايود انسان هغه عمل او حرکت دی چې ديوې فايدې لپاره وي دلته له کارنه دفايدې پېژندل ګرانيږي او ډېربې فايدې کارونه چې خلک کاربولې دکار له تعريفه اوزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وګورو، نوځينې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هيڅ دخل نه لري لکه لوېدل، رنځوريدل، مړه کېدل چې څوک يې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځينې افعا ل لا بېخې په انسان پورې هيڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتېدل د پاڼو رژېدل، دبوټو لوېيدل اوداسې نور.

که ځينې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونيسو نوبيا مجبوريږو چې تصورته هم کار ووايو اوپه يوخيالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دايرې نه هم کار خارج وبولو.

دالغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځای پريږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وايي فلانکی دکارسړی دی يا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟

په دې لحاظ نوکار يوبل راز مفهوم پيداکوي اوډېر افعا ل لکه خوب وخندا، څښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اويوازې همدغه افعا ل پاتې کيږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغيزه لري. که يوسړی يوې کوي، يوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله ليکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هريو کارکوي اودکار سړي بلل کيږي.

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کا ل، ۱ ګڼه، ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داټول کارونه دي، مګر دټولو اهميت يوراز نه دی ځيني کارونه به وي چې خولې په کښې نه توييږي، غړي به پکې ډېرنه ستړي کيږي مګر قدر اوقيمت به يې ډېروي، دغسې دنياکښې سره او سپين، جوار اوغنم، خرمهری او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټيټ قيمتونه لري او ټولې چارې يوله بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅيږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زيات اهميت لري، کوم کارچې هرڅوک يې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعليم غواړي هيڅکله نه برابريږي.

دکارونو دقيمت دپاره دوه اصلي معياره موجوددي، يوضرورت او احتياج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتياج په يوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بلد نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق يې نه وي پيداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتياج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پيداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قيمت نه وي پوه شوي هلته دنفيسو صنا يعو خاوندان له نورونه څه زيات امتياز نه لري.

په يوه محيط کښې چې هرڅوک په ماديا تو افتخار کوي هلته دفضليت خاوندان حقير وي، ځکه چې احتياج ورته نه ليدل کيږی. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتياج لري نو که دضرورت اواحتياج په ځای دضرورت او احتياج احساس او ليدل معيار ګڼو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتياج هيڅ تاثير نه لري، په ځينو ځايوکښې چې خلک ديوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتياج نه ويني او په دې نه پوهيږي چې علم او پوهې ته شديد ضرورت موجوددی هغوئ تعليم او ښوونه کوم قيمتې اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې يې نه حسابوي.

سړی چې ديوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونيسي اود هر کار په قيمت او اهيمت کښې غور وکړي هغه پوهيږي چې په محيط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کيږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قيمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقيت لري او اهيمت يې هم زيات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زيات اهميت لري چې په کور کښې ميږې او رمې ساتي. په کوم محيط کښې چې خلک دکامل تهذيب اوصحيح تربيت خاوندان وي هلته ديوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتياج نه وي لکه په غير مدني اقواموکښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوايروکښې اداره خپل قيمت کموي او علمي اقتدارزيات اهميت پيداکوي.

همدغه شان په کومو هيوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زيات اهميت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، يعني لکه چې په يوه مکتب اومدرسه کښې ديوه عالم او معلم وينا قيمت لري په يوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحيط په لحاظ کارونه لوړيږي اوټيټيږي، څومره چې په يوه سينداو درياب کښې موجونه او طوفانونه زيات وي هغومره دکښتۍ اوکښتيبان اهميت زيات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کيږی. (۱)

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کيدای نه شي اونه څو ک يې لمسيانو بابا کيږي.

رښتيا چې په اجتماعي دنيا کښې يوازې توب هيڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه، زامن اولمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن يې، ته په هغه وخت کښې يوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې ميوې لرې.

د کا بل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوي او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پيداشوه، مګر پخوا لکه يو مړجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنيتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کيدې.

که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بيا هم تا ته څوک ونه نه وايي اوستا په حيات کښې هيڅ برګ وبارنه پاته کيږي. ته بيا دېسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپريکړو ونو ته راښکته کيږي. په رښتيا چې ستا ژوند په مورړ باندې دی اوبې له مورړ نه ژوند نه شي کولی لکه چې مورړ بې له تانه خپله تازګي اوحيات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بيل ګڼم دا به زما لويه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هيڅ بېلتون نه لرم او په هيڅ راز نه شم بېلېدلی.

ددې شينکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړيده مګرددې ځمکې ښايست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نيالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپيرو خاورو به داقيمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولويوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته بايد فياضي ونه وايو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل يې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهيږي چې دغه ونه دښورې په ځای سړي ته خوږې ميوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربيه يې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.

کله به يو له بله په هسې خبره ونښتل، چيغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوړ دومره اوچت شو چې په عذاب به يې کړو.

يوه به چې دبل د لوبو شيان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به يې کولې او هرڅه به يې ويل.

زمونږ پام نه و يو را پاڅېده دبل مخ يې شوکارې کړ د هغه پرمخ وينې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.

مونږويل خيردی واړه دي نه پوهيږي.

هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنيان يو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زمونږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زمونږ لوبې هم دوړو غونډ دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهيږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنيتوب هم نه پوهيږو، په رښتيا چې مونږ له ماشومانو نه واړه يواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.

مونږ بايد ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی.(۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال، ۲ ګڼه، دېښتنۍ دويم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریاکاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولیږي
بې میوې دی باغ وبڼ دریاکار

ریا کاریوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان سترى کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې يې دعبادت سره هېڅ مینه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې دخپل آمر یا ځینو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شین ټاکو ښيي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټکي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکایتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنیا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً رایاکاروي او په حقیقت کښې هېڅ نه کوي، ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داڅرګندوي چې یوازې همدی دوطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحیح اشخاص اوبا حرارته ځلمیان زیات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مینې نور هېڅ نه وي اوغیرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ریا کاران دي او ددې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې یوملت اوهملکت ځینې شیان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضایل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضلیتونه لري یاورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي یې، دا راز فضایل اوښېګڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي اروهرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک یې نه شي کولی. نوله یو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه دیوې اجتماع ترغیب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضایلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دریا کارۍ او منافقت فکر پیداکړي او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعیت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ یې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار تریوې اندازې پورې اسان هم ابسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق اود قیق فکرظاهر بین هم دی یوډول سادګي هم په کښې شته په جمعیت کښې ددقیق ا وعمیق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثریت دهغو کسانو وي چې هرڅا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتیجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ریا کاران زښت ډېرپیداشي او مظاهره کوونکي دمخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي موقع (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کښې جدیت اوفعالیت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي یایوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ابسي چې په مظاهراتو او ریاکارۍ کښې میړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، یعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رنا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په یوهملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرچاته یاهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دریا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقایق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونې ویني او داسې ابسي چې دامرض دمنې له ریزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنایانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکیسې کوي اوپه دغو کیسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهیواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې یو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک یې بیا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ابسي مګر دپلار په مخ کښې بیخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارپه مخ کښې هم بې ریا ژوندن ګران بلکې غیر ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وینو چې د ځینو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطیع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووایو چې انسان فطرتاً یو ریا کار مخلوق دی چې یوازې له خپل ځان سره یعنې په زړه کښې یو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښیې څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پیداشوی چې هم ځینې ټیټ خواهشات او حیواني شهوات لري هم یو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقایصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصایب پټ کړي او ځان بل شان وښیې علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له یوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو باید خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ویلی شي چې انسان له ریانه بېخې ځان خلاص کاندي ډېرځلې داسې پېښېږي چې په یوه مجلس کښې یوشی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقیده یې وګرځوي، دی خپله عقیده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر ویني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او ممیزات ښودل او ښکاره کول هم که په یوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغیر کاردی. که یو معلم یاعالم دتعلیم او تدریس په ذریعه خپل علمي اقتدار او لیاقت خلکو ته ښیي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ریا بلل کېږي مګر ریا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مینه دخدمت او ایثار او فدائیت په رڼاکښې خلکوته ښیي دغه راز حقیقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدیر وړ دي. کومه ریا چې حقیقتاً ریابلل کېږي او زیان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې تړل په کښې مقصد وي لکه چې ځینې ډېرخلک یې په خپلو صحنو کښې کوي او دیوه جمعیت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خیانت او خیانت کارانو ته ډېر بد وایي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله یې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي یعنې اکثر داسې پېښېږي چې هرڅوک هماغه عیب ډېربدګڼي چې دی یې په خپله لري او هماغه صفت ستایي او دعوا یې کوي چې دی یې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دریا په موضوع کښې څه لیکل ریاکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ریا کارۍ نه چې واوړو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ریا او ډېرریا کاران لیدلی شو چې څوک په یو راز او څوك په بل راز خپل ځان جدي او کارګیر ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران لیدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شیبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طایفه کښې دچا لیدنه او کتل تاثیرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځینو مواردو کښې ځینې مامورین او کاتبان ټوله ورځ په کیسو او خبرو تیروي مګر په هم هغه وخت کښې چې یو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کاربانده‌ې دومره ټیټ کړي چې که هغه څو دقیقې دده د میزپه مخ کښې ودرېږي هم دې یې نه ویني او نه ورته ګوري.

ددغسې ریا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دمیزپه سریو کاتب چا ته شخصي خط یا درخصتۍ رقعه لیکي هغه هم په کارکښې حسابېږي او دده جدیت ښیي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي لیدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې ریاکارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې یوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتیجې او دکارکم وکیف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ویني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښیي اوپه هر څه چې نظر جلبېږي هماغه شی میدان ته راوزي.

مونږ ښایي دغسې ډېر امراض ولرو چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه شو، ډېر نقا یص به وي چې مونږ یې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقیقت کښې مونږ ته عاید وي. که مونږ اوتاسې ظاهر بین نشو څوک ریا کاري نشي کولی اونه یې کوي. نو ریا کارۍ په حقیقت کښې زما دظاهربینۍ عکس دی چې په بل کښې یې ګورم او بدورته وایم. که څوک غواړي چې یوسړی په بل رنګ ونه ویني رنګه عینکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کېږدۍ

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده. يو لورته يې په نښترو او ځيړيو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته يې شين بن دسرې ترسترګو کېږي. دغونډۍ په خواکې يو لوی خوړدی او سپينې اوبه چې دغره له يو جګ ځايه راتوئېږي کړې وړې پکې بهېږي او له ځان سره ځه وايي.

دکېږدۍ څښتن يوکنډک وزې لري چې يو زوی يې وزې او بل زوی يې ورغومي هره ورځ د ځر دپاره بيايي، مازيګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي يو بل ته داسې نارې وهي چې د ميندوا و بچو مينه ترې له ورايه ځرګندېږي.

کله کله په ځو ل او اورياوې د کېږدۍ څښتن څه نور پيځو لونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکېږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره يوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوېده. هو دا کېږدۍ دهمدې وزو له وزغمو ځخه جوړه شوېده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکېږدۍ کار ورځني نه اخيستل کېږي او نه د ړلۍ دګاټو مخه نيولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه يوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي. مابه ويل چې داسړی ددې وزو په پيو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزي. دده هېڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کېږي، يوازې پېۍ ورځني اخلي او خپل ښه پرې کوي. پېۍ هم تولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پرېږدي چې بچي يې ورباندې ښه موړشي. داپېۍ هم دی وريانه خوري، دی ترځو وزې ښې مړې نه کړي دپيو اسره نه کوي. نوسړی ويلای شي چې پېۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغومونبه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هېر دی چې يابې پخپلو زامنو پيايي يا ورته داسې سړی نيسي چې هغه لګه ليوه د وزو وينوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې تولو ښه په وينبه تېروي او ليوان دوزو داړلوته نه پرېږدي. دی ډېر پام کوي چې وزې يې داسې بوټي ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه يې په داسې لاره بيايي چې ګړنګونه او پاڼونه وي او دلويدلو ډاريه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځينې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه يې ورسره کو ل. ديوه کام پياوړي او يوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود يوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بيا په دې وخت کښې چې وينسواوپياوړو مشرانو ته ډېر اړوالی ليدل کېږي. (١)

(١) کابل مجله ١٣١٩ حمل، ٣ ګڼه ۶ –٧ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځینې کسان دي چې په خپله پړه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتۍ حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنهویني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دلیدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډیوې لاندې همیشه تیاره موجوده وي او هغه څه چې باید په ځان کښې وګوري په جهان کښې یې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه زره ملامتي نه شي لیدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شیان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هډوکي پیداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې یې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عیب او قصور له لیدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عیب ورته هنر معلومېږي.

دهغه قضاوت شعور چې په حیوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پیداشي ځا ن ته تر خځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکمیت کوي او ځانته دقضاوت په حق قایلېږي باید خود خو اهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېنږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چې څوک به هېڅکله کوم بد یا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چې زه په دنیا کښې دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواصلاحي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل ګریوان کښې سرښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلایل پیداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائلید ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله، ۱۳۳۳ کا ل، ۲ ګڼه، ۱. ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دانبڅه ځلوینست کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک يې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زياته پخه معلوميږي.
دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، ديوه او بل په مزدورۍ ساتي مګريه همدغه حا ل کښې يې خپل يو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعليم ته يې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډېر خبرنه يم که څه هم دواړه ديوه کلي يو او يووخت موکورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېر ه موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربيره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بياد مځکې خلک نهويني او د خوارو غريب په حا ل ړوند اوکوڼ شي.
مګربيا هم په ورندو کښې ديوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسيدلې ده. زه تر ډېره حده زيار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له زړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبريم چې ددې يو ميړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمريې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسيده او دابختوره ښځه بيا کونډه شوه. يوه ځوانه يا نيمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قيده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره يې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وايم (که څه هم اصلي نو م يې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بياکونډ ه شوله او دغه نيک بخته يابد بخته کونډه يوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلوميت عرض و دادېې کاوه. داکيسه ډېره اوږده ده زه يې له نورو برخو تېرېږم، خومګر يوه خبره نشم هيرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې ميړه لرې اوکه نه ؟
هغې وويل: نه کونډه يم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته يې وويل: ولې ادې لالی دې ميړه نه دی؟ قاضي صيب خو د ماشوم خبره وا نه وريده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوبه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لويي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسيږي. ما دماشوم خبره يې څه ونه ګڼله ځکه د حقيقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم ميړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وويل:
دېښتنو کونډه، ميړه ښه ده.
ته بايد له دې ځايه بل ځای ته په خوارۍ او غريبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم ميړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وويل: زه هيڅ کله بل ميړه نه کوم هر چېرته چې يم کونډه به يم، زما زړه له ميړه نه داسې تور نه ده چې بل ميړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدې چې خپلو بچوته نفقه او جامه پيداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټينګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما ميړه دی زه به دده په نامه ناسته يم.
تربرونه په دې قانع شوه او يوه شو ل چې دا اوس بل ميړه نشي کولای ځکه يې ازاده پر ښوده. وګورئ! يوه ځلوينست کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک ميرمن کيدای شي. هغه کونډه چې يو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره يې په همدې شان کيدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. ديوې ميړوښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې بې له خپل ميړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځايو ته مسافرت کولای شي دعصرې ژوند يوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايم او په همدغه نامه يې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورۍ ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

یوه ورځې سحر ووې په خندا کښې   داقانون مدام جاري دی په دنیاکښې

چې ضعیف دزورور خواکښې ورکیږي   لکه ورکه چې سپوږمۍ شوه د لمر خواکښې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نیمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونیسي خو خپل موجودیت بایلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعیفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکیږي او محوکیږي. یالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشریت مشترک ما ل دی مګر یوقوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).

خیردابل بحث دی مونږ بیرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په تکي رڼا اچوو.

دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین یې دضعیفانو له خوړو په بل شي نه چلیږي او ترڅو یوموږنشي بل نه موړیږي.

وګوره! ورغومي اوتنکي وري..... په شنه ګیاه چاغ او تیارشي او بیا د یوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعیف بوټي باسي او قوي پریږدي. لکه چې ضعیفان په دنیاکښې هیڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل لیوانو ته په رموکښې برخه او د دریاب کبانو ته په چنجیو باندې درزق حواله ورکوي.

هو! داد طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا داړونکي لیوان او له بلې خوا دمظلومیت نماینده‌ګان لکه پسونه او نوربې وسلې حیوانات پیداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وینو سوراو رنګین شي. نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازمیلومیدان دی.

نه یوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وینو رنګینیږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل څښتن ته دضعیفانو وینې لکه آب حیات ښکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا اوښکې تویې کړي اویاې وینې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ یې له وینو په بل شي وده نکوي نوباید دقصاب غولی او دلیوه پنجې دواړه په وینو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشیان لکه: غنم، وریجې، خوړې میوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لیوانو غذاکیدای شي. نوانسان به ترینه دمدنیت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډیرو تحولاتواو څو رازه تغیراتو به یې خوري او لیوه به یې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او لیوه هم چاندی منع کړی که نه دا څیرونکی پنجې به یې نه درولودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک یې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قایه او د حیات دبڼ لپاره یوښه پسرلی دی او دا هیڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حیات یې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم یوقسم حیات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک یې دانسان او حیوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.

په حیواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعیفان قربانیږي او قوي باقي پاتې کیږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بیخې نشي خلاصیدلی مګرلکه سپي په خپلو مینځو کښې یوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې یې نه خوري. اګرکه اکثره حیوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهیزدي او داکار یوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحیح انسانان برسیره په دې چې دخپلو همنو عانو غوښې نه خوري او آبروې نه تویوي یوله بله سره مرسته او ملګرتیا هم کوي چې دا خوی دحیات دساتلو لپاره ډیرضرور دی او همدغسې قوم باید باقي پاتې شي.

خیردانسان دفضلیت دلایل خو زښت ډیردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دلیل کیدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کیږي، نو هر څو ک چې د ځمکې دآبادۍ وړ او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو يوازې انسان دی چې له وچوميرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټيو ښايسته کوي.

هو! دا يوازې دانسان لاس دی چې ددنيا بازار ته يې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګارېې ښايسته کړ دی، بلبل او بورابې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته يې لکه شمع با حرارته معشوقه پيدا کړيده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې يې په باغوکښې په هر راز ميوو خوږې کړې او حيوانات يې په شنه اوتنکۍ ګياه ماړه کړې دي.

طوطيان دشنو ونو په سروکښې دده شکريه ادا کوي، عندليب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. ميږيان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بينوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي اودنيا لکه يوه سينما دساعت تيرۍ ځای ښکاره کوي، که نه په سپېره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هيڅ فرق نه لري اونه زمانه يې شپو او ورځو نوررنګونه پيداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنيت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کېږي.

ښيه! نودغسې يوه شريفه نوعه چې وجود ته يې دنيا ډېر احتياج اوضرورت لري او پخپل زيار او کوښښ مړه او سپېره ځمکه وېښوي او دومره څه يکی پيداکوي چې دحيواناتو ښه هم ورسره کېږي ايا هغه ته عقل او شريعت دځمکې په پيداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حيات پرې محافظه کړي.

ايا هغه پسه چې انسان دهغه حيات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وينو يې يولېوه موږشي او دنورو پسو څيرولو او داړلو ته لاقوت پيداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحليل شي اوديوه شريف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداری ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اوليوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورمېږماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اوم خوري اودی يې په اورهم کړوي.

(١)

کټوری

هغه څوک چې هيڅ نلري هم څوک ميلمه کوي. هو! يوه ورځ زه يوه داسې سړي کره ميلمه وم چې پوله اوپټی يې هيڅ نه درلوده په لو او لوربې خپلې شپې تېرولې او دکاله تول خرڅوری يې دومره نه و چې ديوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې يې له سپورمۍ بله ډيوه نه وه او د هرڅا سرويږدی خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسيره پدې چې خپل زوی کټوری ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ اخستې کورته يې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډېرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلې او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې وويني په منډه بېرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زيری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېري ورځې يې غوښه په سترګو نه دي ليدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هېڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هريوه چا لرمون او چا لرې او کلمې ښودلې. يوه يوه به لا ويل چې مونږ غلمينه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګياوي خوري ې. نه خدايږو په خورلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری يوازې له هلکانو سره دا خورې خبرې نه کوي مور يې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وايي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچېږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.

دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کاليو کښې ويني من من غوښه اخلي اوپه کاليو کښې نه ځائيږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټيکرې او شکيدلی کميس ته ګوري سوراو تورتول په زره کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ ګڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسيږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړيږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وړوته يې هم ډېرخوندور ځيزونه بې خونده او وريښميني ټوټې لکه بيستې داسې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شړومبو ځنې په خوند کښې ببرته پاتې کيږي. نه پوهيږم چې داولې؟ سپين پکړي خووايي چې ددوئ په نګولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه ځيزونه دنوروپه مخکې ايښي وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.
دوئ خو دومره ډېرناروغه کيږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوږي شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، موماڼې نانګه ، پرګې اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښيږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوې دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښيږي ته به سکه وايې چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه ټنده خبرې کوي ککری هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ ککری څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښيږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښيږي ، نوولې څوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.
هو! ستازړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چليږي. دلته څوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سړې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتيا وايې:

که مې څوک په فقيري شمېري فقيريم   که مې څوک په اميري شمېري اميريم

دکاملې عقيدې له برکته   ددوهی په غاړه ناست شاه جهان يم

ګدای ميکده کيست وقت مستی بين   که نازبرفلک وحکم برستاره کنم

دماغ برفلک ود ل بزيرپای بتان   ز سبا چې مي طلبی د ل کجا دماغ کجا ست

نقد شاعر درخور بازار نيست   نان به سيم نسترن نتوان خريد

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کا ل، ۹ ګڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېږ خومره به ښه ؤکه زماسریندې د نداڤانو د ډانډس کارکولی

شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رابنکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام څېرته دی؟ زه نه پو هېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:

په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو.......ځای ته ځو.

سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړي خو هغه ته..... مدیر صاحب او........سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.

هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ موږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر موږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.

مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.

څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، موږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سرېږ هماغه مثا ل درلود.

داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.

دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.

که څېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زموږ د موټر وړاندې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته یې اړخ لګولي و . په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمریې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.

زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته ماښام له بیرې نه ښکته شوو او د بیرې له نوروملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بیرې ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پېژندل چې دسور ځنډې لونګۍ خاوند د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خدایږو کم نه و او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود.

هغه بل موږ سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وځې واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه.

ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟

زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.

سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسوداپیداشوه چې له خپل ذهني اوخیالي اسمانه رانښکته شې او همدغو خلکو غوندې شې مګر ددې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لورتیا دپاره کوښش کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیارېږي هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نیسې.
تاماته وویل په کوم هیوادکښې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنایي په کښې اکسیر وي هلته بایدسړی په معنوي فضایلو اوپېو ښیګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکیه او تربیه کښې تېرکړي.
دامطلب تاپه ډېرو جذابو پیرایو کښې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو ورې مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه بې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکیدی شي دهغه به څه قدراو څه قیمت وي؟ ؟
تالکه یو هوښیار زړه سواندې ماته ددې دنیا داستوګنې لارې ښودلې اوویلې دې:
څه کېږي که څوک یوه داسې سړې ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کښې ورته سرونه ټېټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.
پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب بې ګټه تر زیانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخیلا تو له تا نه بیل کړم. زه نه یم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسیدم؟
خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خیالات پکې چلیدل.
هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه دیوه سړي غښتالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قیمت دنفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښو ګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کیده.
زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه یو ګنهکار بنده خدایي محکمې ته وړاندې شوم چې هلته بې له خدایه دبل چا بندګې ډېره بده اېسیدله او دنورو ثنا ویل لویه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې میلمنو قدرت زیات وي.
ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

څنګه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اوورپسې متصل د زنځیر شرنګهار پورته شو، په بیړه له کوره راووتم او له خپل یوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تریوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه باید خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی وربانديې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې پې ونه غولوي.
ددوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړې چې کټوری راپیداشو او ډېر وارخطا معلومیده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې پې له چاسره خېړې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللی و اوپخپل سرېې خاورې باد کړې وې.
له کټوري سره تک لاډېر ضرورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه یم خدایزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زیانمن شي، زه باید په غم او خوشحالی کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه پې پېژني او اشنایان پیداکړي دهرچا مخ ور اوري او هر څوک ورځنې یوځای اوبل ځای ته تک غواړي
څنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبیرته راوګرزیدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج پې په شان وګړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کیده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت لیدل کیده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بیا ببرته وګرزېدو او دډاکتر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډي واڼان په سلو روپو هم نه راضي کیدل خو بنه و چې زه یې ولیدم په هماغه مروج نرخ یعنې شپږو روپو یې ترڅایه ورسولو او هېڅ یې ونه ویل چې کلې ته ننوتو ګوروچې دمیراجان په کورخړې او بنتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وویل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وایئ.اخر مسلماني ده او دقیامت ورځ مویه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کاردی. هغوئ وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان دیو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدپرې وایئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوبنتې ووهغه هم وویل زه یې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او مونږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بدونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم درباندې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحیات او ژوند کیف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکترته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پیښ شي نو هم به اشنایان ورولو او که په یوه دکان کښې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډي کښې ځو هلته هم اشنایي اوپېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتو او جزایي اموروکښې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې بنه بد کړي او بدبنه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې موږ په اشنایي او پېژند ګلوی پسې لکه بابنه لوړې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتوو دیوه سړي کما ل اولیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک یې پېژني او داشنایي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوبنې دهرچا خوبنې دي مګر دپیشکې ورپسې زیږی دی. اشنایي په هرملک کښې بنه ده، مګر په دې ځای کښې دکیمیابوټی دی، کوم کارونه چې دلته په اشنایي کېږي هېڅرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وایي:

یار مې هندو زه مسلمان یم دیار د پاره درمسا ل جاروکومه

یار دیار د پاره خوري دغوایي غوښې.

هرکله چې دیاری اواشنایی لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځای نیسي، نه ووایه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنایي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنایانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختوکښې باید یواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوږېږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شیان لکه دنان وای ډوډی داسې نه دي چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته یکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک یې بې د ملاامام له اشنایی وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفي وضعیت او آنې حالتونو موقوف وي. که کله د یوه سړي طبیعت بنه او پام یې په نیکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅیدلی وي نو بیایې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پیچومی کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کارته وراندې کیدی شي. هره ورځ دیوې ورځې لپاره د یواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځایه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پیشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په بنه نیت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموبې ستاېي، هرڅوک بې ملامتوي او دهر چا په نظرکښې بداېسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب بې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی بې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي او که اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې موږ ورو خبژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځينې کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه وربانديې ږدو.

زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايی لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرپه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پيښولی.

که موږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي اموروکښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو. نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به بې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو ، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لو لور، يوو او غاښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکی او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلې راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله ښنې اوکله بيخي نه وي. ډېرخزانونه پرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي ياپوې ونې پورې زړه نه تړي.کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ! دپښتنوپه کورنی کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه ياديږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلې دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوپه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډېرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانی دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنی دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمی رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمی تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنی چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډېر نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غتې غتې ونې دضعيفو چينچيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حا ل هم دی. بعضې داسې چينجي شته چې په سترګو نه ليد ل کيږي او د لويو کورنيو سته له بيخه باسي، دا چينجي هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي ا و دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د و هم پرستۍ په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات يکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه چينجنه ونه يکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شکوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپي انګولل دمصيبت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکارې ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وبسې اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختی په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعر کښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.

خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيا ل باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا اوګوشه نشينی ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذرګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلاندينې بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)
(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)
(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هرڅومره علاقه او دلچسپی لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازې خوشحا ل نه حميد هم تنبلي پدې ډو ل پريکوي او وايي:

(دهمه ښلاسرتن آساني ده خرڅاوه شي لټ غويی پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بیت اثر:

(مصلحت دیدمن انست که یاران همه کار

بگذارند وخم طره یاري گیرند)

باید په دې راز بیتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادی بشر

ته لابندپه زلفو یې داخیا ل خوشې عبث دی)

(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبیان او لیکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزیدل او دفرهاد اوشیرینې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسیزي په اورته | نو به هله کړي رڼا مینه او کور ته

که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ | دشیرین وطن په عشق کښې یې نامتورته

اوس باید د دې ډو ل بیتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره څاڅکي دخولو چې ترنظرشي

دشبنم په رنګ کښې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وویل شي.

(په خولو یې دتندي که ابیاري کړي | دوطن دګلو باغ به کړي سمسورته)

اوسني لیکونکي باید ددې وخت ضروریات په نظرکښې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې یو دزماني نبض شناس شاعر وایي:

(هره ورځ د زماني احوا ل بدلیږي | هره شپه نوی خوبونه نورتعبیر)

همدغه شان باید دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیاکښې نوي افکار ځای ونیسي، داسې نوې هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پا څید ل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای ونښيي او پخپلو دردونو یې خبر کړي. دشاعر د اوظیفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یاپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغیرمومي

غڼې او واړه شیان څه چې په دنیاکښې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي: انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لارکښې واقع دی، فکر،عقل، ذوق او هرڅه یې تغیر کوي او په نوروشیانو کښې هم تغیر پیښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونیسي په دې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حا ل نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حا ل نه قانع کیږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پیداکوي د دنیا د آبادی اود انسان دټولو پیشرفتونو لوی سبب دینوانسان طبعا د تجدد خواته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.

دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.

دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك یې غواړي او خوښوي یې. د انسان قابلیت هم دیته وایي چې خپل فکر او محیط له تقاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.

هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالی ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټول دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.

نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.

ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښیي.

څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او وریې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.

څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتې په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ گڼه، ۱۰ـ۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعيت ليده ګمان يې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او وريسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډيره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو ميوو، ښايسته ګلانوکښې يې حلول کړی، داشين بڼ، تازه چمن يې دانسانانو، مرغانو، حيواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډير خلک يې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه يې د بنګو په پاڼو زياته کړې وه، په يوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې يې د سرکې تريووالی پيداکړی و، په ګني کښې يو راز اوبه مرچ کښې يې بل راز مزه اېښې وه، دا او به برسيره پردې چې ددې ميوو او ګلانو دوجودسبب ګرزېدلې وې په تعمير او ودانی کښې يې هم برخه اخيستې، ددې باغ ديوا ل اوګرد چاپيرسرايونه يې سرته رسولي و.

دې او بو يوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.

لکه چې يې د همدرى حرارت په زړه کښې پيداشوی، د اقيانوس له دريابه جګې شوي او په وچو جزيرو باندې يې درحمت څاڅکې شيندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله يې په لويو دريابو کښې دانسانانو بيړۍ او درانه جازونه په سر ګرزولې او د ځاروي وظيفه يې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسيدلې دي خو خلک د ځمکې په سرګرزيدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په يخ کښې ځای نيسي او د توری آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښايسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربيه کوي او د جوهري په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خيا ل هم دغسې يو شی دی.(۱)

تياره او رڼا

نه پو هيږم خوب دی که بيداری، خيا ل دی که حقيقت، دنيا په تياره اوترګمی کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټيکری غوړيدلی هر څومره چې يوه خوابله خوا ګورم هيڅ نه ګورم.

هرلورته تورتم او تپه تياره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې يم چې دانسان هوس په کښې هيڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نګار کړی او دايوه طبيعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثريه کښې نشته، تو ل مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هيڅ تغير په کښې نه دی پيښ شوی ځکه چې زه څه نه وينم، زما په نظرکښې دنيا په خوب ويده او خپه چپه ښکاري.

زه ګمان کړم چې دنيا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اويوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يوسپيره ډاګ او و چه بيديا ده هيڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه يم چې څه شته خو زه د جهل په تياره کښې پټې سترګې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشريت معموره ګرزيدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبرۍ کښې، چې يو ناڅاپه سپينه رڼا پيداشوه او د دنيا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهيږم دا رڼا له څه شي پيداشوه د حقيقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمريخوا د وخته دصبح صادق قاصد راوليږه او که د بشر دحکمت برق او برېښنا وه. خير هرڅه چې و خونوې دنيايې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک يې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نياز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پيدا کړی ؤ. ميخانيکې اسبابو په کايناتو کښې عجيب او غريب تحو ل څرګند کړی، اود هنر کيميا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنياکښې بله دنيا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خيا ل پيداشوی، زه علاوه په دې چې په ماديا تو کښې برخه نه لرم، يوسراو دوه غوږه يم په معنوی هستی کښې هم لکه الف هيڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی يم.

هوا زه دبيخبرۍ او بيکارۍ له دنيا دعلم اوعمل دنيا ته نوی راغلی يم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګڼه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وړوکې هلک دیو ه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو او ژو رو لکه نسیم یا برېښنا څرخنده تیرېږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.
یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لارېه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجیب په سترګو ګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیټ وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و ښه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.
نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې وړې وړې ذرې وینې او له ډیره عقله ویښته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې وروړو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه څیرې لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه و ه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لوڅې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړي، په کنډو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شو ی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه
(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللي
ډیرې ککرې په دې ارمان کښې خاورې شوي چې یوه غوزه دېښې تجزیه کړي بیاله یوې هسې تیل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تیاره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.
لېده یې دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسني صورت او قدو قامت پس له ډیرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذایي موادو مائیت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوېنې پرچې (علقه) ګرزیدلی او بیا یې دغوښې شکل پیداکړي او په تدریج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې یې دوجود چې ځانته یو علم (تشریح) په کښې تدوین شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او یو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخلوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی. همدارنګه یې فکر هم دتحول پایه په پایه ختلی اودې اوسني مقام ته رسیدلی دی. بنیادم ډیره موده په صحر ادتنهایې او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزیدلی او لکه ښاپیرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې ویریدلی اوله ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړي. پس له ډیره وخته دملګر تیا او تعاون په فایده پوه او دغلو له ډاره کلی کورشو ه، له همدې وخته دقومیت نوعیت قرابت نیلي په څمکه کښې چلیدلي، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوږدې شوې، ا و د بنیادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللي او هرې طایفې ځانته یوه پنا ګاه لټولې، او ځان یې څه شي او ډیر ترسیه کړی.
چا د غربیت په خونه کښې اړولي او چا دقومیت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کښې پراته او دیوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هریو بیله مزه بیله میوه علیحده رنګ او ګوښې فایده لري موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای میوه پیداکیږي، او د هر چا خوله پرې خوږیږي.
دا باغ خصوصي نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي. (۱)

دمحبت لېوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مینې او محبت څه یادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې یې ډیر ریاضتونه ایستلي دې ګوندې دعشق او مینې تیر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنیا په مخ د حسن او جما ل مظاهر لید ل کیږي او دانسان په سترګو کښې د لیدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې یوډو ل مینه او د یوشي محبت وي مګر محبتونه ټو ل یو راز نه دي اونه یې اغیزه دانسان په زړه کښې په یو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډیر ژر دانسان له زړه محوه کیږي او هیڅ اثریې نه پاتې کیږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بایلي مګر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکی او پریوتونکی ښکاره شي نو ډیر ژر ورځنې بیزاره شي او په یوه داسې ذات پسې ګرځي چې هغه هیڅکله نه محوه کیږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پیداکیږي او نه د هر چالاس وررسیږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نیسي چې هلته بل هیڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هیڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته وواېو له مینې تش او خالي

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۱ ګڼه ۴۵ . ۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به يو يو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پيداشوي او بيا ورک شوي دي.

ښه مې په يادې کله چې زه په کوڅوکښې له وروسره ګرزيدم او کورکښې به مې څه کول زما په زړه کښې بې له محبته بل هيڅ شی نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غيږې او د کاله له خلکو بيل کړی او له پرديو هلکانو سره يې ملګرې کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاڅيدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خورې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه يومين چې په نيمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هيڅاته يې پام نه وي مګر کوم اميدونه چې يومين خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان يوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شيانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هيڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حين کښې ما هر راز مرسته اوښيګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هيڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې يو پاک او مجرد محبت و چې په هيڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نوزه له يوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت يوبل راز مينه پيداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه يوه وړه کښتۍ دمحبت په درياب کې ولويده چې د مينې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډير اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې هميشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کيدم مګردغه ټول مشکلات، مينې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مينې او محبت داسې تنده پيداکړې وه چې ددغه درياب ټو ل اوبه يې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی ياويده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهيږم چې بياله کومې خواد محبت نسيم راوالوت او زما په زړه کښې يې لکه دپسرلي هوابيا د مينې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف ليوا ل او سرګردان ګرزيدم چې يوه شيبه به هم قرارنه کيناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې يې له هر شي ځينې مفاد ښايسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک وريورې تړلۍ او هر طرف ته به په همدغه نيت ګرزيدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هيڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکيده سمدلاسه به بيرته تشيده او نورڅه به يې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او دخپل مفاد لپاره به تل دنومورو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کيدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مګر دامينه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې ليده، له دوئ سره به مې مينه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبيا به مې پيژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص يا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنيا هر څه راته فاني اوتيريدونکې ښکاره شوه نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله. ددنيا هر څه مې نوروته پريښودل او ما له يوبل عالم سره لاره پيداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو، او يوبل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کښې هيڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زياته ډاډينه اوقراري پکې ليدله کيږي، دامحبت هيڅکله نه محوه کيږي چې له فاني اومحوه کيدونکو شيانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو لپاره وي چې هيڅکله نه ورکيږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه يم چې په ظاهري ښکليتوب وغوليږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډيرژرفناکيږي او دمني باد يې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مينه نه پيدا کوم، زه اوس په دنيا کې له داسو خلکو سره مينه او محبت لرم چې هغوئ يوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هيڅ شا ن نه ضايع کيږي او دزمانې سيلاب يې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.

دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې وربانديې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې وربانديې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.

نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.

په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی وربانديې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګود ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.

يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکي خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وړاندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شيبه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.

همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.

ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختی استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سري ته تقدير ټيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره رومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.

ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړی وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیچاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلی. زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده، دغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډیرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا ووینم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسې نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اروېدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخسیتل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا ړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخي یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادې حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نورښه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې وروړمې ترځنګ ناست و او زما تلې او لاسونه یې مښل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنې ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې وینې یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهی او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او ناداني تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلې وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژني او بېله بد ګمانی او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل وروړله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهی ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه تږي وږیسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته وریسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډیرښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډیره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډېر شيان او ډېرخلک ليدلی وي چې په اول کښې ورځنې ويريدلي او ښه درته نه ښکاره کيدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي ياست او پيژندلي مودي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کيږي، يو وخت وچې انسان په دنيا کښې له هرڅه ويريده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ ښخه يې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بريښنا ښخه به په ښمڅو اوغارو کښې پټيده مګراوس ورته يوشاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پيژندګلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډېرزيات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس څوک اور او اوبو ښخه نه ويريږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پيژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کښې يې نهنګان او په غرو کښې يې پړانګان او ليوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کيږديو مراندې يې پريکړې، دديوانو او ښاپيريانو کيسې ورکې کړې، دشيشکو او روو ډارېې دخلکو له زړه نه و ايست او دمرګ ويره يې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او دجوګيانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندګي کوله او دکوډ ګرو بيرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هيواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو ښخه، او خيالات له موهو مو انديښنو ښخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې يو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ويرونکو تخيلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر ښه په رڼا کښې ښنګه چې وي هغسې وښيي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تيارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ويرې کيسه که ښه هم زما دکوچنيتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې يا ډار مې يوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حيات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه يولوی تعليم او مهم درس بلل کيږي.

که سړی ددنيا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنايي نه ګوري او له هغو روياو ښخه چې په ويښه يې ويني نتايج اخلي يقين دی چې ډيرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی يې په ډيرو نظري مطالعاتو کښې نشي پيداکولی همدغه قيمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښيي نو هيښکله دغسې واقعاتو ته په عادې نظرمه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پريږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کښې وګورئ!!!

 تاسې به ډېرځله ديوې عملي مسئلې په ډول اوريدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهيږي يا يې نه پيژني هغه ورته ښه نه ښکاره کيږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوريدلي ده مګر هغسې پرې نه يم پوهيدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې يې لکه دکاڼې نقش ثبت او رسم کړه.

ښه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهيږي هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او ښه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کيږي زما لپاره حضوري علم وګرزيده. هغه ښه چې ځينې خلک يې وايي اوپرې پوهيږي نه، زما لپاره يوه نه هيريدونکي خاطره شوه چې هيښکله يې نه هيروم او که ربنتيا ووايم هيښکله يې نه شم هيرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډير اسرار او رموز شته چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړې يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاريده ډيرښه راښودلي دي او زه يې ملاکړی يم.

هغه ښه چې خلک يې دکتاب په پاڼو کښې ويني ما دزړه په سيپاره کښې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګريوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعنې له نحوي ضمير ښخه دې نفسي ضميرته مخ راوګرزوي اوهر ښه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ ښخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پيداکړي.(١)

د زړه پوښتني

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پيژندل کيږي دحيات اوبه ښه قيمت لري؟ هغه پوهه چې دشيطان له کوره وي، هغه

(١).کابل مجله، ١٣٢٣ کال ، ١ګڼه، ۵_ ٨ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وينو يا ديتيم په اوښکو کيږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کيږي، هغه ملګرې چې سړي له ځان سره په کږو لاروبيايي......

څه يې وبولو؟

کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښيي اوپه مينو پسې مشالونه ګرزوي..........

څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي يا دغښوپه جا ل کښې بنديږي او دخوشامد ګرو دتشي وينا له اغيزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کو م زړه چې داحساس په اور کړيږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي ديوالونهويني، هغه تږي چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهيږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سيلاب په لاره کښې دي اياد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنايانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړيدي؟؟

ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت يې ډير دي؟ دهيواد له مشرانو او غټانو څخه شميرل کيږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښياري زياته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او يوازې همدوئ يې لري؟

هريو د دنيا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هريو دلوړې څوکې اوسترمقام خاوند دی؟

له عيبونو اونقايصونه خلاص دي؟ او هيڅ نيمګړتيا نلري ؟؟ نه نه هيڅکله داسې نه ده او په هيڅ ډول زه دانشم منلی.

ته هم پوهيږي او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنايانو او دوستانو کښې هم هغه عيبونه پيداکيږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنايان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتيازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مينه او محبت يې درته ښکلی او ښاغلی ښيي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبيسو اده خلک هم شته مګر نور بيسواددان ستا خصور ته لاره نلري.

ځينو پوهانو ته د اشنايۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځينې نور په نامه پيژنې اوبس ټول بډايان هم تاته يو راز نه ښکاره کيږي، له يوه سره مينه لرې او له بل نه نفرت کوي، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه يسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډير فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هيڅ معنی نلري او نه ستا اشنايي له دې شيانو پيداشويده. مينه تل له مينې پيداکيږي او اشنايې له دې شيانو هغه خو ايوبل شی غواړي چې کله يې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پيداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې وليدل شي.

کله يو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.

هرکله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنايې دچاپه نصيب کيږي، نوپه هغه بې نياز ملکوتې مقام کښې به داشيان څه قيمت ولري چې هلته دې شيانو ته هيڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هيڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وي، او هيڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مينې او محبته ځای ونيسي يابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصيب کيږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له يوه خوار او غريب نه درښتيانی ملګرتيا ارزو لرې پخپل زړه کښې مينه او محبت پيداکړه.

هرسړی په هروخت کښې دمينې او محبت وړی دی او لوی خدای هم دمومنانو شديد محبت ستايې. هغه راز ژوندون چې هر څوک يې ارمان کوي اونه يې شي پيداکولی.

هغه شی چې خلک يې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی يې په سرو او سپينو يا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په يو ه شي کښې پيداکيږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کيږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بياپه دغسې ډيوو چې په يوه يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپين مخ يا ملالو سترګو زړه بايلي.
هو! دغه زړه دومره وړيانه وي چې په دغسې عادي شيان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې ليوا ل شي. هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپينو داسې نه مين کيږي چې لکه يو په ما ل مين سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي.
ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مينه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهيڅ نه پيژني او هرڅه هيرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک يې لري په يوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کيږي او پدې لاره کښې هر راز زيار او زحمت قبلوي او هيڅ راز موانع ته اهميت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربانديې لازموي چې تر پيريو پيريو خپل ځان د دوئ مرحون او مديون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د يوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پيژني او احساس يې کوي. يعنې لکه چې يو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانيو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پيژني اوخپل ځا ن په غيږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعليم خاونه وي او که نه وي دتهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسيدلی وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مينې او پيرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته ددوئ د عاطفې او شفقت په غيږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغيزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي دلته بايد تاسې عشق او مينه دحسن او جما ل له عشق څخه بيل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل يا دمجنون او ليلی په مينه کښې يې ګورئ.
زموږ مقصد دلته هغه راز مينه ده چې دپلار او زوی، د خورو ملګرو، دمرشد او مريد، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خير خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نياز، هجر او وصال بې پروايې او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دامينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي چې يو رښتيا نی بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري.
له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته ليونتوب او ليوالتيا دصحرا ګرزيده له خپلواو پرديو بيليده هيڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکايت ياله رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.
له دې مينې سره انسان دمور په غيږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کيږي مګر دښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کيږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکايت هنګامه ورځنې پيداکيږي پدې مينه کښې د روح اشنايې او توافق په کار دی مګرپه دغه مينه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثير لري.
هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانو نه سيزي مګر دلته مينان يو دبل په سر سيورۍ کيږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.
هو! سرۍ تريوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څيرو څخه نورڅه نشي ليدلی او دهمدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي ځينې کسان لابې له مادياتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پيژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې ليوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي يعنې ددغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسيږي ياپه بل عبارت دلويوالی اومشرتوب حق پيداکړي هغه ته بيا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هيواد تش الفاظ نه معلوميږي بلکې دغه کلي او پايدار مفهوم يې په نظرکښې يو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې يو ه داسې تجلی ويني چې هرڅوک يې نشي ليدلی اوهرچاته ځان نه ښيي يعنې څنګه چې يو ښاپيرک ځلانده دلمر نشي ليدلی، يو کوچنې د زلميتوب احساس نشي کولي، يو کارغه لکه يو بلبل دګل ښايست نه ويني، ددې ټيټو ډيوو پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبريږي، يومورنۍ ړوند درنګو نو امتياز نشي کولی همدغه شان دغه ليلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مینه دملیت عشق دځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومیږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مینه کښې عاشقانه بڼه پیداکړي او رښتیانی مین دې ورته وویل شي، داد ډیر تعجب خبره ده چې یو سړی دیوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کښې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوڅه.... هیڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان دملت دوستۍ په اغیزه دې حدته نشي رسیدلی چې دیوې جامعې په مینه کښې د یوه مین او عاشق حیثیت پیداکړي!!!

په کوم هیواد کښې چې دغه راز پتنګان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ورته دومره نااشناوي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وګړي دعشق او مینې په ابتدایي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، ددغسې ټبر په حال ډیر افسوسونه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کو چنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو ورونو او خویندو نور څوک نه پیژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاریږي.

پدې عصر کښې دیوه ملت حقیقي او معنوي پانګه چې دهر راز پیشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کیږي. همدغه دوطن عشق او دملت مینه ده چې داجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، ددې مینې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهیواد دمشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیایې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عمومیت پیداکوي. مونږ باید دامینه پیداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښيي، نو ځکه یې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې داعشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تیریدل او سل رازه ایثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مینې رښتیانی مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داثرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړیدی او دوطن اوملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او ټیټو مینو مراندې او تنا وونه پریکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خیمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنیان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرور رغو کاڼو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای پوه او نا پوه ته دعشق اومینې په نظر وګورو لکه چې یو پلار خپل زوی یو ورور او یوخوا خوری مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بیابه تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوارو غریب ړوند اوشل دزړو اوشلیدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمینې وړ معلومیږي، هیچا ته به څوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښيي، یوطبیب به دمریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوا ل ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به دیوه ضعیف او ناتوان پیټی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مینې خوندو ګورو. کوم خوند چې دیوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی دیو ه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو دعو اطفو اوشفقت خاوند یې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تیا کښې مومي هیڅکله یې پتنګان په ځان سیزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمیر په پیروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په نندارو او تماشو کښې نشي پیداکولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

---

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۳ ګڼه، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخينک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی اوځينې يې په په ډيرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا ددې ډيرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوت ويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زرګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قربانۍ نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځګ په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښېويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې یې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پیژني او له خوندو لذت نه غیر بله قبله او کعبه نلري هغه باید د هوا د مرغانو په شمیرکښې راولو او داسې یې وګڼو چې دوئ په دنیا کښې بې له دینه چې یو څه دانې او څه میوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هیڅ کارنلري او د هیڅ کارنه دي، بې عقیدې کسان هیڅوخت او په هیڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پیدا کولی او نه یواساسي موجودیت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوایي بادونه یې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقیده لري او پخپله عقیده ټینګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له اوره هم نه ویریږي همدغه عقیده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پیداکوي او د لویو کارو د پاره یې تربیه کولی شي. همدا عقیده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ایثار، مقاومت او ټینګار پیداکوي چې نه بیاسړی دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ویره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقیدې کار دی چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غلیمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکمیت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په یوه عقیده روز ل شوي او په یوه عقیده ورغونډیږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر یو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند یې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او وړاندې بیوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې یوه عقیده پیداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقیده په ټولو افرادو کښې ټینګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقیدې نه یو ملت نشي ملت کیدی او یو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پیداکیږي. د همدې له امله دخپل ملت ټینګار هم دهغوئ دعقیدې ټینګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځینې کسان چې داقتصاد ډیر طرفداران دي او له حدتیر اهمیت ورکوي هغوئ ګمان بلکې یقین لري چې دیوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زیات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شایق او وړاندې بیوونکی نشي کیدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولې او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هیڅکله دعقیدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خیالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر دیته نه ګوري چې انسان ددنیا په زرګونو کالو عمر کښې دعقیدې له تاثیره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډیروخت غواړي او په اسانه نه کیږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتیا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پیژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبیا داګمان نشي کیدی چې یو ملت دی دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او یوه سلطه ونه مني چې هغه یوازې ددوئ معنوي موجودیت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې یو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تیاریږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دلیل دی چې انسان لا بیخې مادي شوی نه دی او یوه معنوي عقیده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته یې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره یا ټینګ ایمان په کاردی یا یوه داسې عقیده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقیدې پیداکول او ټینګول خوشې په خوشې نه کیږي بلکې یو قوي او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقیدې عاشق وبلل شي.

که چیرې یوسړی غواړی چې په تش تبلیغ یوه عقیده په خلکو کې پیدا او ټینګه کړي لکه دیوملت او وطنیت عشق یاد کوم مسلک پیروي او پالنه، داکار هیڅکله نه کیږي او نه کومه صحیح نتیجه ورځنې اخیستل کیږي ځکه چې په داسې ځایونو کښې له غوږونو نه سترګې زیات دخل لري او خلک له دې لارې ډیر متاثر کیږي همدغه سبب دی چې هیڅوک اوریدل او لیدل یو رازنه ګڼي او ددیده وشنیده ترمنځ فرق کوي.

که چیرې یوسړی د یوه مظلوم یو فجیع او بد حا ل په سترګو ووینې دهغه په حا ل یې زیات زړه سوزي او ډیر متاثر کیږي مګر کله یې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وینا کښې یو سحري او ادبي تاثیر هم پیداکړي بیا هم هغو مره زړه سوی او تاثیر نشي پیداکولی. دهمدې لامله اوس ځینې پاخه او مقتدر لیکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثیل په صورت په صحنو اوتیاترونو کښې ښیي چې په لیدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرین د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قاید او لیدر چې یو ه عقیده او یوفکر عملاً هم خلکو ته ښیي او په ژبه هم په موثر ډول تبلیغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او یو قسم هیجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحیاتو کښې پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هيڅ پرې نه مرتبيږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وايي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلوېي عقيدې او مفکورې نشر او تبليغ خوراضرور او حتمي ايسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغين چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډېر ضرورايسې او ديوه ملت لومړنی احتياج ګڼل کيږي.(١)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوايرو کښې ښايي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډير واورئ اوهمدغه شی ديوه ماموريه پيشرف اوسوانحوکښې ډيراهميت ولري. که واړه دواير له نظره ليرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونيسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کيږي؟ ښه دي او که خراب؟ بياهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کيږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورين او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظايف لري له کارسره علاقه پيدانکړي کارونه نه ښه کيږي او هيڅ نه کيږي. داخبره مایه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوريدلي او هرڅوک چې لږ او ډير داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځاي ګڼي او ګروي يې، که رښتيا ووايم تشخيص بد تشخيص نه دی خلکو مرض را له پيژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړيدلي ما په يوه نيم اجتماعي کتاب کښې هم ليدلی يا دځينو په تعبير په کتابو کښې يې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کيږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپيداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضايلو سبب ګرزي. هر څومره چې له يوه کار سره علاقه زياتيږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحيح ډول اجراشي او هيڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دليل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې ځار کړی وي درته به معلومه شوی وي چې يو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تيروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګړی خپل لورپه لوټه تيره کوي او دابې له دينه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډير خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وايي شکر دی شپې ورځې تيريږي نو ته ووايه څوک چې محض دشپو او ورځو تيريدل غنيمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له يوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډيرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازديګر په دايره کښې کومه دقيقه زياته تيره نه کړي، ډيرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر يوازې حاضري به څه کړو څوک چې يوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وايم چې بايد په حاضرۍ ټينګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پيداکيږي؟ که يو رياست او يا وزارت وغواړي چې مامورين يې له کارسره علاقه پيداکړي څه به کوي؟ په يو مملکت کښې څه عوامل بايد پيداشي چې خلک له کارسره صحيح علاقه پيداکړي او وظيفه دوظيفې په لحاظ ويپژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډيرفکر اوسنجش غواړي، اصلا يوه داسې موضوع ده چې بايد داقتراح په ډول دډيرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډير څه پکې وليکل شي ځکه چې دکوم سړي که يوې خوا ته پام شي بله خوا يې له نظره ليرې پاتې کيږي.
په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته يو شی ډيرمهم معلوميږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په يوشان ښکاره نه وي، ځينې علتونه ډيرپټ او ډير موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شيانو ته ګوته نيسي او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وايم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظايفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډيرشيان ضرور دي چې ځينې يې ډيرعمر او ډير وخت غواړي چې بايد يو

---

(١) کابل مجله ، ١٣٢٣ کال ، ٢ ګڼه ، ٢_ ٨ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډيرو مراحلو چې تشکيل يې نسج اوپوخوالی ومومي او دتعليم وتربيې په اثرکښې يو اجتماعي شعور پيداکړي چې مملکت ورته خپل کوربښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسيدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم، په کوم ځای کښې چې صحيح کارنه پېژني او همدغه شی دپيشرفت سريع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پيداکيږي. يعني دغسې چې يو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلوميږي که کاراوله کارسره رښتيانی علاقه څه اجرولري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پيداکوي. دلته بايد زما مقصد توضيح شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کښې دکار علاقه پيداکړي مګر دا هله چې کار ليدونکی ظاهر بين نه وي او ځوک يې په هغه دغه نشي غولولی يعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کيږي او د هرچاپه کارکښې ډير واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې داکار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډيرکار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاريګردی که يه؟

څوک چې دده کارونه راته ستايې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتوکښې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره يې بايد وبولو اوري چې فلانکی.... هيڅ په کار ستړی کيږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا و ه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموريته څوکروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی.

اکثراًدغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسيږي اودغسې ځينې نورعوامل هم پيداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی ورپسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصديعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهيڅ کارنه وي، ځينې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري رياکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړيله کارسره علاقه يا رښتيانی فعاليت نشي ويلی اونه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي.

دلته بيامجبوريږو چې ووايو په هرځای کښې چې دکارونوپه ليدوکښې ډيردقت کيږي او صحيح کارقدر اوقيمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پيداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجوددی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فريب او نورو غيرمشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريګر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي او سړی دچاپه سترګو کښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لاره نشته، په شخصې اعتباراتو او اشنايي ګانوسړی نشي چليدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکيږي ارومرو صحيح کارته ملاتړي اوله کارسره علاقه پيداکوي.

مګرکه سړی ګوري چې په ځينو نورو وسايلو سړی ډير ګرانيږي او دپيشرفت په لاره کښې صحيح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې يوازې کارکولی شي او دپيشرفت لپاره نور وسايل نلري دهغه غاښ هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې يانور فعاليتونه پيداکيږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي ياخو داسې شی چې په شپو ورځو تيرولو شکرونه باسې او هيڅ نه کوي بلکې اکثريت او عموميت دې خواته ميل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحيح ذهنيت او صحيح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې ياس او بد بينۍ ځای نيسي، دصحيح پيشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي.ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حيات کښې دمقايسې اونسبت په اصولو ډير کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکاميابۍ اوناکامۍ په رڼا کښې ويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حيات کښې لږ څه کامياب معلوميږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم يوله بله متاثر کيږي او تقليد کوي نو که چيرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپيژندل شي او ښه وګڼل شي، دپيشرفت دپاره نورغيرمعقول مسايل خنثی شي او يوازې صحيح کارکول، له کار سره علاقه لرل يوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجراکوي ديته محتاج نشي چې خپل کار وستايي، ځان يوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربايۍ د پاره له سلو نيرنګو کارواخلي ارومروله کارسره صحيح اورښتيانۍ علاقه پيداکيږي او څوک خپل لورپه لوټه نه تيره کوي. نه هغه فعاليت اولياقت چې بايد په کار او وظيفه کښې صرف شي بلې خواته صرفيږي او نه غلط مجري پيداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۴ګڼه ۴_۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډیر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیارۍ هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیارۍ محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړي او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او یدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.

ډیرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډیر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډیراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښیي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.

دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډیرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډیر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍ ویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کښي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.

غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځای او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید مونږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسي کیفیاتو کښې یې وګورو.

زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډیره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزدیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې اورمړو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډیر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لياقت ځينې کارونه وکړی شي او په سړيتوب او انسانيت په جامعه کښې خپلي شپې ورځې ښې تيرې کړي چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر يوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک يې بد و نه ګڼي کفايت نه کوي سړی بايد ديوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبيت لپاره ځينې نورشيان هم ولري يعنې د اميزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتيا تمايل دمحبت جاذبه ، ښه خيره، صميميت ښودنه، دمحبت لپاره ايثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او خيره، جديت او فعاليت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شيان چې جمع شي ديوه سړي شخصيت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصيت دانسان په مخکې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحيح پيشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتيجه دا ده چې بايد سړی د يوه صفت په لرلو لکه علم او عقل يا ښه سړيتوب او فعاليت مغرورنشي او دتش لياقت ترغرور لاندې رانشي.

ډيرکسان شته چې په اجتماعي وظايفو کښې داخل شويدي اوپخپل پيشرفت نه دي قانع، ځينې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامياب ښکاري مګر مستحق يې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لياقت ورته له ځانه ټيټ معلوميږي اوپه دغه حکميت يا مقايسه کښې يوازې يوشی په نظرکښې نيسي مګر ديته نه ګوري چې په يوه ګل هيڅکله نه پسرلی کيږي.

سړی بايد په حيات کښې دقيق اوعميق شي او وپوهيږي چې انسان ډيرو شيانو ته ضرورت لري، دغسې چې يوموټرپه تشو ارابو اويوازې تيلو مخکې نشي تللی او ډيرې ورې پرزې په سير وحرکت کښې ورسره مرسته کوي يوانسان هم په يوه يا دوه شيانو کښې که څه هم ډيرمهم اوقيمتي وي خپل پيشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لياقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له يا س اوبد بينۍ بله نتيجه نلري. دغه راز کسان خپلې نيمګړتياته نه ګوري او بې دقته په محيط او جامعه پره اچوي او ديوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حيات کښې داجتماع او اجتماعي جرياناتو په نسبت بدبين اومايوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي دعلم او لياقت غرور دې له ځانه ليرې خپله هوښياري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حايل نه ګڼې، سړيتوب او انسانيت دې نه هيروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شريك کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالۍ سره يو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بيلوي، يوځای دې ورسره خاندي او يوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحيط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صيغه دې په ځان کښې پيداکاندي. ځکه چې حوشحالتيا او کاميابي همدلته ده او هيڅوک يې بل چيرته نشي پيداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه ليرې شو اوخپل زړه اوفکريې له دوئ نه بيل کړهغه په اورکښې لوئيږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنيا دوزخ همدغه دی.(١)

عقل، قانون غرايز

انسان که څه هم دعقل اوتميز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حيواناتو بيلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غريزه يې يوې خوا او بلې خواته بيايي. کوم کارونه چې يوانسان په شپه او ورځ مباشت او کا ل يا پخپل عمرکښې کوي اکثراً يې د غريزې په قومانده اجرا کړی وي، او ډير لږ، خورا لږ، ښخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې موږ کله يوشی ښه ګڼو راته بدايسي، کله ګرزو او کله کينو، کله خاندو کله ژاړو، له ځينو شيانو ويريږو او په ځينو خوشاليږو اکثر دغريزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري. کله چې سړی ترې شي او اوبه څښې که چيرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فايدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غريزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښې. نو مطلب دانه دی چې ټول غريزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي يا هرڅه چې انسان دغريزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غير مفيد وي.

---

(١) کابل مجله، ١٣٢۴ کال، ۵ ګڼه ۵_ ٧ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغريزي تابع دی او عقل دغريزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډيرلږ کارونه پيښيږي چې هغه د خيروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کيږي.

که موږ فرض کړو چې يوتاجر دخپلې ګټې لپاره يو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډيرځله ځينې سوداګر داسې ځايوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزيان او د حيات خطر هم موجودوی او زيات ګمان کيږي چې دغوږ ګټلو په ځای به سر بايلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه يا دا راز نور کارونه ټول دغريزې په شايق کوي.

ډيرکارونه دي چې انسان يې دميني ياغضب دپاره کوي اوعقل سرې ورځنې منع کوي، مګر د غريزي په مقابل کښې يې ثوک په خوله پياز هم نه خوري،ځکه چې غريزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکميت لري او دغه حاکميت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفوليت ته نږدي وي يعنې معناً کوچنی بلل کيږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زيات ليدل کيږي، که موږ په کلي، وطن او هيواد بلکې په نړۍ او دنيا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لويو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنيا کښې لږ خلک تيرشوي يا فعلاً شته چې په ځينې مسايلو کښې په غريزه بريالي شوي او دعقل په مشوره يې له غريزې نه مخالف کارکړيدی، په ډيرو لويو شخصيتونو کښې سرې دغه نادر صفت مونډلی شي او پوهيږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک يې وکړی شي، او هر يو پرې وستايل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع دعموميت او اکثريت په لحاظ يوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسيږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډير و نه رسيږي هيڅ امکان نلري چې عقل دغرايزو ځای ونيسي او په دنيا کښې يوحقيقې عدالت قايم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا اميده کيږو او هيڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنيا او د دنيا په تاريخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پيداکولی شو چې دعدالت دقيام او دحقيقت خوشحالتيا لپاره يې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرايزونه بيخې ليرې معلوميږي، ډير د واک او حکم خاوندان تيرشويدي چې دحکميت اوقضاوت په وخت کښې يې د زوی او دځان مينه هم هيره کړيده او خپل و پردی ورته يوشان ايسيدلی دی، داسې هم پيښ شويدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بريالی راوتلی دی.

نوداکار دانسان لپاره څه غير ممکن او محا ل نه دی او کيدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي اموروکښې دعقل اوشريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مينې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شريعت لخوا ديو څه قوانيونو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندې چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهيواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرايزو پښې ږدي او خپل طبيعې اوشخصي ميل ته به نه ګوري، يعنې څنګه چې يوسړيخپل مريض زوی ته چې ډير ورته ګران هم وي يوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه يې ډيره تقاضا کوي او په ژړلو يې غواړي. دغه راز يو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه يو حاکم او قاضي يو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون يې روا نه بولي، ډيرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی يې نشي او نه يې کوي ځکه چې سرې پرې ملامتيږي او خلک ورته بدوايي. موږ خپلو غرايزو او خپلو خوښوته په شخصي اموروکښې تابع يو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئوليت په ځای کښې بيا ورسره په مجادله مکلف يو.

دمثا ل په ډول وايم که يو معلم په يوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځينو شاګردانو لوړتيا غواړي او لوړنه يې په هغو باندې زياته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعليم ورکړي او له نورو نه زيات څه وروښيي مګر دانشي کولی چې د تعليم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، ياد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنايان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځايونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرايزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ يوه لويه تباهي ده چې زيان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر یې زښت ډېردی اودخلکو مخه هم له یوې صحیح اوسمې لارې څخه بلې خواته رااړوي، هر څوک کوښښ کوی چې په کړو لارو خپل مطلب ته ورسیږي او ددې په ځای چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او دوسایلو درګاه ته لاس غزوي. هیچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کیږي او نه په داسې ځای کې سړی د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدلی شي، دلته ښایي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هیواد کې هرو مرو یو څه قوانین او اصول وي چې څوك د غرایزو اطاعت یا د مینې او غضب پیروی ته نه پرېږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه یو قانوني کتاب یوډول حکم وکړي او هر چاته په یوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ایسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چیرې وشلیده نو ډېرکورونه هم سیزې اومسول یې هم نه پیژندل کیږي یعنې په عین رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره یې زیان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپیځلی شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دونه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کیږي، که دکلي کورخلک په یوه سړي بد ووایي یا دیوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطریه ورکړي هغه ته اورمرو سزا ورکول کیږي پدې قانون باندې هیڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې و نه بولي د دنیا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کیږي او دژوندانه چارې معطلیږي، نو ضرورت او احتیاج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائید او تاکیدکوي چې باید دیوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وینا حقیقت وپیژني نوکه چیرې هغه شاهد او هغه خلک چې یوه سړي ته بدوایي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وایي یا د حکم خاوند دیوه غرض لپاره خپله نظریه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقیقت او عدالت هیڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کیږي ځکه چې بله هیڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونیول شي او هیڅوک په هیچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ویلی شو چې قانون دیوی غذامثا ل لري چې یو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړیږي او بد تاثیر کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځینې کسان ځینې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبیعت ښه وي او پام یې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ویل کیږي ځکه چې په ډیروخلکو کښې د طبیعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثیر لری چې ښه یې له پامه بدیږي او بد ورته ښه ښکاره کیږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به یې دچا وچولي نه کتل یا به یې دوستان او اشنایان پرې جرګه کول.

که چیرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقیقت په تقاضا او د قانون دصحیح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو دیوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ویلې چې مربي لرې نومریاخوره، دڅه لپاره به یوه اوبل ویلې چې زه بې وسیلې یم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کیږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناړې نه وهي کوم کارچې ځینې کسان یې په یوه ساعت غوړه مالۍ یاپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف دیوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحالیږي ترکوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري، اومراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډیرځله د اشخاصو په کیفي اونفسي اغیزو، د وخت او موقع په تقاضا، دیوه او بل په سپارش اجراکیږي. داحا ل البته دیوه ملت د اجتماعي حیات رنځو رتیا او اوموالی ښیي مګر ددې رنځو رتیا علاج هم ډېرګران دی او یوه اساسي مجادله غواړي، ډېرشیان په کاردي چې د یوه ملت په اجتماعي حیات کښې تغیر اوتحول پیښ کړي یا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې دمامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پټیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عین حال کې ډېرګران کار هم ایسي. دلته باید دډېرو خبرو د نتیجې په ډول ووایو چې انسان طبعاً دخیر خواته مایل او خیر خو ښوونکی پیداشویدی، مګرپه طبیعت کښې یې دلوړتیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي نو بیا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځینو مجبوریتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه لیدلی شي لازمه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره يوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسيږي او لارې کږولوته خپل مجبوريت حس نکړي. دالاره بايد ډيره اورد ه هم نه وي چې دی يې د اوږد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپيچومی غوره کړي. دغه لار دې ته بايد را وښودل شي چې په تا پسې بينا ستر ګې هم څار کوي او ستا ښه و بد په هيڅ شان نه پټيږي او نه څوک دربانډې غوليږي. نورخلک هم بايد له هغو بدو او لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه ميږې او پسونه داسې ايسي چې که يو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(۱)

اجتماعي نظام

کارونه او وظايف دوه ډوله دي، يوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ويل کيږي، دا چې يوسړی ديوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل ممکلت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظايفو په نامه يادېږي.

هرکار او هره وظيفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقيمت په لحاظ فرق کوي او رنګ يې بدليږي که يو عالم ديوه تعليم لپاره استخدام شي هغه بيل حيثيت لري اوکه په يوه مکتب يامدرسه کښې ځوتنو ته تعليم کوي هغه په بل نظرليدل کيږي که څه هم دواړه يوه وظيفه اجراکوي چې نوم يې تعليم او ښودنه ده. هغه سړی چې ديوه کورسانته کوي او ديوه شخص نوکر وي بيل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هيواد ستانونکو په جمعيت کښې داخليږي بل نوم اوبل نشان پيداکوي.

انفرادي کارونه له يوې صحيح موازنې لاندې نه راځي او نه يومعين قيمت پيداکوي مګر اجتماعي وظايف ځانته يوه معيار او ميزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې يې ښايي چې ډيرفرقونه وليدل شي مګر د دوايرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مديران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغير نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کيفاً بيلوي اويو اعزازي حيثيت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعيت او حقيقت بيلوي او دهر چا په نظرکښې يې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډيرفرق لري اوبيل بيل اشخاص ګڼل کيږي.

دغه معنوي قيمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډيره اجوره ترجيح ورکوي او يو مامور قانع کوي چې په ډيره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعيت بدل نکړي يعنې له رسمي دوايرو او اجتماعي وظايفو څخه شخصي خدمتونو او نوکريوته زړه ښه نکړي او ماموريت په مزدورۍ بدل نه کاندي څنګه چې يو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتياج لري او د اجورې يا څه نفع اوفايدې په مقابل کښې خپل کارونه په يوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډير کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه يې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې يو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته يې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معين نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته يو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه يې دلته افراد داسې حقوق پيداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کښې يو معيار موجود دی او بې د وظايفو له قيمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري يو کاتب ۲ (مثلا) په هر وزارت او هر ولايت کښې يو اندازه معاش لري او ديته نه مجبوريږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبديلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کيږي اوبل د وظايفو تقسم هم خرابيږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري بلکې مطلب دادی چې يو کاردې په يوه اوبله دايره کښې فرق نلري يو محاسب يا يو دتحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظيفې جنس بدليږي او هريو دخپل اهميت او تکليف په لحاظ بيل قيمت پيداکوي. غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډير ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځينې کارونه په ځينو دوايرو کښې شته چې هلته دځينو غير مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، ديوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې ديوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معيشت کښې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وويل څوکاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيداکړم، زه او زما يو خپلش چې دباجه او سانډو په نامه يادېږي دواړه راغلو او په دوايروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعليم خاوند وم يو كتابت راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يو ه دايره كښې تحويلدارمقرر شو. مګر تحويلداری يې داسې وه چې مصرف يې زيات درلود او دناوړې ګټې مجا ل پكې و، څو كاله وروسته زه يوې رتبې ته ورسيدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډيرې پيسې اوپولې پټې پيداكړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه كره ورغليو ، چې بيرته راغی راته ويلې يې ترور كره مې يوه داسې ښه راډيو وه اوداسې ښه سازيې كاوه، په كوركښې يې ډيرې ښې ښې قالينې هم اوارې وې او ښه ښه چيركټونه يې لرل د ترور زوی مې راته ويلې چې تاسې ولې راډيو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وويل چې زه له خپل نصيب او قسمته كوم شكايت نلرم او دا نه وايم چې دتحويلدار صاحب بيسوادي له مانه ښه شوه ځكه چې كه ماته هماغه تحويلداري سره له هغه مفاده راكړه شي زه به يې دځان لپاره عار اوتنزيل وګڼم.

مګر دا نه وايم چې دغه راز مظاهر په ځينو اشخاصو تاثير كوي او ځينې كسان له معنويت نه ماديت ته او له صداقت نه خيانت ته راكاږي. په ا جتماعي نظام كښې بايد دغسې غير شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې يو د تعليم خاوند او يو بيسواده په معيشت كښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. يو اجتماعي نظام كه يو نويسنده او دعلم خاوند ته له يوه بيسواده تحويلدار نه زيات معاش وركوي او پدې باب كې د حق سنجش او د كار قيمت قائليږي غرض به پكې همدغه وي چې دهغه معيشت له دې بل نه ښه شي او امتياز يې راشي نوكه نتيجه بالعكس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځينو دوايرو كښې رفع شي او څوك يې جلوګيري ونكړي دمعاشونو عدالت هيڅ نشي كولی او اجتماعي نظام د چا شكايت نشي رفع كولی.

داجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک كښې عدالت قايم كړي او هرچاته دخپل كارد قيمت او اهميت په قرار برخه وكړي، اودسنجش او موازنې په اثر كښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. كه يوه سړي ته يو فرد له خپل ماله هرڅومره شی وركړي يا يوتن له خپل پټې او تجارت څخه هر څومره ګټه وكړي بل سړی څه ګله نه كوي او نه د اعتراض حق ځانته وركوي مګركه اجتماعي نظام بې له كوم حق او استحقاقه يوته زياته برخه وركوي ډيرنور خوابدي كيږي اوله خپلو وظايفو سره يې علاقه كميږي، دلته ښايې څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معيشت نه دی وركړی او دا دغسې مثا ل لري لكه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډيرما ل پيداكړي او له يو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی وركړی بلكې هغه له اجتماعي نظام نه غلاكړې ده مګر كه يو قاسم او ويشونكی (چې بايد يوشی په څو تنو داسې وويشي چې هر چاته خپل حق وركړي او هيڅ بې عدالتي پكې رانشي) په تقسيم كښې وغوليږي، او ځينې كسان ترينه له خپل حق نه زيات څه پټ كړي هر څوک ورځنې شكايت كوي او عدالت هم ناراضه كيږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نيول علاوه پدې چې په ځينو مامورينو كښې دشكايت فكر او شعورپيداكوي او ځينې كسان په بدو لارو بيايي داجتماعي نظام قصور او بې پروايي هم ښيي. ددغسې اصلاحاتو لپاره يواساسي فكرپه كاردی چې بايد حسابي اوشعوري سيستم كښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لكه دبصيرت ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمير صحيح وښيي مګر نظر او بصيرت هيڅ ونلري. ښايي چې ځينو دوايرو كښې ډيرداسې تحويداران پيداكړو چې په څوكالو كښې يې له خپل معاشه يوپه لسه زياته ګټه كړې او پخپل حساب كښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه كړي؟ كه مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښايي چې اوس مې په حساب كښې ډير اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي اموروكښې ځينې نواقص شته چې بايد رفع شي.

دمثا ل په ډول وايم يوه رسمي دا يره چې دځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري نو له تحويدار سره يو دوه تنه د هئيت په ډول مقرر كړي چې هغه شيان په بازار كښې واخلي او رايي وړي. دغه هئيت كه هغوشيانوته په هر څومره زيات قيمت قايل شي او د دكاندارانو كلانتر يې تصديق وكړی حسابي دواير پكې څه نه وايي او داكار اصولي ګڼي مګر دهغې دايرې يوسړی هماغه شيان كه په بازار كښې په نيم قيمت واخلي داكار د مسئوليت موجب ګرزي او دخيانت اتهام پكې پيداكيږي نو دغه راز تحويلدار چې ديوه شي قيمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو يو په لسه زيات ښودلی شي، نشي كولی چې ناوړه استفادې وكړي اوځان بې مسوليته موړ كاندي؟ كولی يې شي كړي يې دي او و به يې كړي.

په دغسې مواردو كښې كه زموږ اجتماعي نظام مكمل وي او د بازار هرڅه معين اوټاكلی نرخ ولري بې له دېنه چې هيتونه وټاكل شي او تصديقونه واخيستل شي، تحويلدار هيڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل كيږي.

دلته ديوه حكايت په ضمن كښې ديوه مامور اويوه تحويلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمركزيت حيث يې پيدا كړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظايفو كښې بايد يوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظيفه اوكار ديوه صحيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار له مخې قدرو قيمت ولري. هغه ځوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظيفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معيشت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبارله حيثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدير يې وشي چې هيڅکله دعرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼې اوخپل اهميت داجتماعي نظام په نظرکښې لړ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص يې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډيره موده تعليم او تحصيل غواړي بې ا هميته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقيمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کيږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه يو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپيداکړي هغه پيشرفت چې هلته کوي ښايي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وينا کارنه دی بايد په اجتماعي وظايفو کښې هر څوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپيژندل شي او قيمت پيداکړي يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصيرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک ديته مجبوروي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يوکار انتخاب کړي نه دکار اووظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيري او دبې صلاحيته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته ورانديږي چې زياته ګټه ياډير قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظيفه اشغا ل کړي او کار ليدونکي هم دومره ډيرښو اوبدوته نه ملتف کيږي او په يوه نظر ورته ګوري دا وضعيت طبعاً داجتماعي وظايفو موازنه خرابوي او ټول خلک يوه لور ته زور کوي چې بياسرې ځينو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پيداکولی مګرپه يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته ګوري. (۱)

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ايساريږي مګر انسان هروخت دحب ذات ياحب نفس په دايره کښې راګير دی او هيڅکله له دې دايرې نشي وتلی.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هيڅوک او هيڅ شی ورسره نه ځاييږي، مګر په ځينو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځايېدلی شي. څنګه چې وګړي ځينې په ورو او ځينې په لويو کورونو کښې اوسيږي، څوک دخپلې استوګنې ځای يوکلی ګڼي او څوک يوښار يا يو مملکت خپل کور او ټاټوبی بولي، دغسې دخلکو دمينې او محبت دايرې هم لويې او ورې دي، مګر دا دايره که هرڅومره لويه وي بيا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپيره ده او نورېکې طفيلي وي.

که تاسې په ظاهره يوسړی وينئ چې له يوه اوبل سره ډيره مينه کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مينه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مينه ورته ويلی شو ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او ګټه يې بيرته دده کا له ته راځي.

که ووايو چې هرانسان په ځان مين دی او له ځان سره مينه لري، يا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مينه او محبت دانسان په غرايزو کښې حسابيري او هيڅوک ترينه نه دی خلاص. ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ويلي دي چې په ائينه کښې مه ګورئ چې په ځان مين او زموږ رقيبان نشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دامينه له حسن و جماله يا له محاسنو او فضايلو بې نيازي لري او هيڅ مادي يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مينه اوپه ځان پيرزوينه لري، مګر دامينه دهرچا دفکر او ذوق په لحاظ بيل بيل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پيداکول له ځان سره مينه ګڼي او دځان مينه به ورځنې خيټو او دخيټې خدمتګار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مينه اوپه ځای پيرزوينه ده.
څوک به عزت او اعتبار ګڼل له ځان سره مينه بولي او ځينې به په ډېرو پيسو او جايدادونو کښې دغه مينه لټوي.
چاته به دابنه ښکاري چې ځانته عيش وعشرت برابر کړي او ځينې به فضايل پيداکول که څه هم ډير مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او رياضت يا دنفس تذليل به ورته په ځان لورينه معلوميږي نو ويلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصيت ورځنې تشکيليږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانيو سره اشناشوی وي هغو مره يې حب نفس او دانسان مينه هم يو ښه صورت اوښه مظهر پيداکوي مګرکه فکر او نظر ټيټ وي او څوک ځانته په ټيټ نظرګوري نو د ځان مينه يې مخ په ځوړي بيايي اوپه کنډ و کپرو کښې يې غورځوي.
غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډېرتاثير لري که څوک دځان په پيژندنه کښې يوه لوړ اوعالي معيارته نه وي رسيدلی اوبې له خپل جسمانيته نور خپل ځان نه پيژني هغه ته دځان مينه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پيداکړی وي اوځان له جسمانيته ماورا يو بل شی بولي هغه بيا په نورو روحي او معنوي لذايزو پسې ګرزي اوبل راز ارزو ګانې ورته پيداکيږي.
ځيينو کسانو ويلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کيدای شي چې حقيقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ يو ه داسې رابطه شته چې بايد يو له بله سره برابر وي او دځان مينه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار يوعالي يا ادنی مظهر پيداکړي اوکله کله دځان مينه په يوه داسې رنګ کښې وليدل شي چې سړی ورته حب غير يا د بل مينه وايي. څوموده دمخه دکابل مجلې يوه فاضل ليکونکي ښاغلي خادم دخير دعزيزې ترعنوان لاندې دخپل يوه دوست حکايت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له يوه فاضل سره چې په محيط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وايي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غريزده او هغه هرڅوک چې وي وايي نه انسان بايد دومره خودغرضه نه وي اوله حيوانه د (حب نفس) په غريزه کښې فرق ولري يعنې بايدپه انسان کښې د خير غريزه موجوده وی چې د خير لپاره ايثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تيرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخر کښې يې د خير د غريزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دليلونه راوړي اووايي: (۱) چې يوه ورځ په بازار کښې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې يې اغوستې وې له يو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکيدلي کالي يې په تن کښې و زه د غريب سړي په خواشوم يعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غريب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لياره ونيوله.
(۲) بله داچې يو د ښې دريشې خاوند په بايسکل سپو راوله يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغی، او دا بيچاره يې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړی يې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ويل مې:
اغا ته ملامته يې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې يې. که ته داسړی نه پريږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکايتونو بياوايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی ؤ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وايي يوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره يې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هيڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه ليدل، دمقالي په اخرکښې ښاغلی خادم ليکي: دا و زما د ملګري تقرير زه پخپله هم په همدغه عقيده يم چې دغسې يواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غريزې په اثرکښې انسان دخير، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخير غريزه موجوده ده او دهمدغې غريزې په اثرکښې انسا ن ډير دخير کارونه هم کړيدي مګر دده له دوست سره يوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړيدی خورا ضعيف دي او د جانب مقابل ددلايلو په مقابل کښې څه موجوديت نلري، دی وايي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول يا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغته خبره ښکاري او زيات زړورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نوريې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړی حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيدای. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولی او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو اورمرو داخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وړاندې کيږي. نو بياهم نشي ويلی چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، موږ خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.
يو مسلمان چې په خدای او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يْ همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدی او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.
يوسړی به وي چې دخير او نيکی په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفداری راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي اورمرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګری وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نوريې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي). دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړی به اورمرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنی داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړی په انساني اعمالو او افکارو کښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې موږ يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه اورمرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.
دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دی بلکې صفت دی مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسې شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلی شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.
که يوسړی خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوی صفت دی مګر که خود خواهی خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوي عيب په عيبونوکښې نشته.
دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټي کښې ځان موږ کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک که دانسان لپاره دخیر په غریزه قایلیږي او ددې غریزې په اثریې له نورو حیواناتو بیلوي ضروربايد ددې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک وبولي او یوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان یو ه مادي یامعنوي، دنیوې یا اخروي ګټه په نظرکښې نیسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډېر ځمکو او جایدادونو خاوند و، ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډېرو او ډېر نوکران یې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازیانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به یې ناظرۍ اوبالا بینۍ لپاره پیدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړې او د دهقانانو په خوارۍ خوارۍ ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډېر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډېر په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډېرخلک دیوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظیفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډیرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به یې ډېرسرټکاوه، هرچا ویل: خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه موده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به یې پیداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو میکیرد ډیره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوځوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم دخان طالع بیدارې وې او که دخلکو بخت ویده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به یې خپل ایمان زیات خواراوه مګر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته اوخپل خیر یې په همدې کښې لیدلی و.

په رښتیا چې دریم ناظربه له دوهم نه هم تیره واړو له اودخان ګټې به یې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډېر خلکو دښمني به یې په څو ورځو خپل اولادو ته پرېښوده.

داسلسله همدغسې جاري وه او دناظرېه بدلون به څه قدر د خلکو تسکین کیده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدليدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظرۍ په طمع دخان په شاو خوا ځرخیدل اوپه لطایف الحیل به یې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهلیت اولیاقت د خان اعتماد ډیر زیات اهمیت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښینا سته.

دناظرۍ عمرکه لنډو د ستاژ دوره یې ډیره اوږده اوپه ډیر خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.

کجیر خان چې هوښیار او ځیرکه سړی و وروسته له ډیر انتظار څخه د ناظر په حیث منظور شو او دغلو د انو کلي ګاني وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه یې دناظرۍ طرز بدل کړ اوخلکو ته یې ځان بې واکه اوبې اختیاره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوي او دیوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هیڅ نه کوي او هیڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهي دچا کاردی.

وروسته تردې بیا چا و نه ویلې چې خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۵ کال ، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهکارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي او زه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حيرانيږم، ددې لپاره چې تاسي خپل حيرت ته حيران غوندې کړم ځيني مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل ښي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورى دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوې وبولو؟

که يوسړی لکه ليمو کوچنى اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلى شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده ،۱۳۵۱ کال د ورې ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غوندې ډيرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترڼو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکټر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چيپانو کښې مې وشميرې نـو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خـو ا لږ غوندې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نـو رحيمانه عواطف يې راويښ غوندې شول او په طولاني صحيت کښې يې ډير څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيشنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخې يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغوندې منـور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږې.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غوندې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجـور راته ووېل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.
په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډیره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.
په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډیرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارځوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.
زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کوم دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیښ شول.
پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.
دغه صاحبان چې زه یې په زیارت ځوځو ځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډیرښه ښوده د نورولپاره هر یو ټک وپترى وه.
هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معاونی ته ورسیده.
دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.
دملګري خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:
زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.
زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترښه راوړي.
چې تش ځي تش به راځي.
زیارتونه نذر غواړي.
څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.
یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګزکړه او ویې ویل:
زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیڅا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:
د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.
یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.
دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیې.
همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي العا ل مقام ته بدبینه کوي.
داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلې وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی او ګټلی میدان یې بایللی دی.
دا راز تاریخې اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱_ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګاڼې په ګوته کړوچې لویانو ته جزيي او بې اهمیته ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي. وایې چې یوسړی له ځان سره لګیاو اوویل یې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډېرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفریاد یې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروایي له هیچا سره نه ښایي. زه په څومره امیدورغلم مګر زما عرض یې وانوریده او زما هیلې یې ترپښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې یې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه یې دهغه په باب ډېر بد رپوټ حکومت ته وراندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسیاسي محبوس په حیث په زندان کښې ولوید او ډېر کړاوونه یې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډېرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډېر کورونه یې وران کړیدي.

وایې چې په تیرو زمانو کښې یو جنت مکان، مغفور او مرحوم امیر دمنې په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا یو لاروی تیریده او دابیت یې په لوړ اواز له ځان سره وایه:

ای زاغ درین باغ تماشا چه میکنی ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه میکنی

داغړ چې دمبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیداشوه چې لاروی امیرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه یې هغه ددغه منحوس بیت په ویلو په بیت الا حزان کښې بندې کړ.

داهم وایې چې زړه زمانه کښې یوسړی خوب ولیده چې سرې جامې یې اغوستې دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهیده ځکه یې خپلو ملګروته ووایه.

یوه ملګري یې دخوب تعبیر په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرویي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبیرکوم مخبر امیرصاحب ته ورساوه هغه یوقضایي هئیت د دغه لوی جرم او ستر خیانت لپاره وټاکه چې په نتیجه کښې خوب لیدونکی ته داعدام جزا تعین شوه. که چیرې هغه وخت دخوب په تعبیر اوتفسیر کښې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبیر منځته نه وای راغلی خوب لیدونکی به ولې وژل کیده.

که معبرو یلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپریدل د سرکار سپاهي کیدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسیدلې وه اونه به ورته قضایي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبیر کښې اشتباه وکړه قضاییه هیئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګینه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښایې چې دا جزا ډېره خفیفه وي.

دقاضیانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپریدل جرم نه دی حتی په ویښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کیږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبیر و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپریدل یې پادشاهي وګڼله اوسړی یې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضیانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند یې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخیص کښې یې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لویه خطا کوي.(۱)

خان اوبهای

نه پوهیږم چې اصلي نوم یې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غوندې بل بډای نه و. هرچابه ویل چې د قارون سریې ګرولی دی.

ده به خپلې پیسې په ګرویو او سودونو بندولې اوبیابه یې دفصل په وخت کښې د ګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جریده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ۱ نیټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاريدل.
دامتل به زښت ډيراو ربدل کيده چې هندو پيسې ګټي او پښتون کيسې ګټي.
ددنيا ما ل ته به خلکو د هندو ږيره ويلې.عمراناصر که فقير نه و نو حقير خو هر ګوره و.
دی بډای و مګرخان نه و او بې پيسو يې نورڅه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کريم خان سره و عمرا هم دخان تر حمايت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.
داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه يې لرلې نوکران او مزدوران يې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډی به يې ورکوله.
خان به خيراتونه کول، بخششونه او انعامونه به يې ورکول او له خوار و غريب سره به يې مرسته هم کوله.
دعمراشونډې به هم دخان په کاسه غوړيدې او پخپل کورکښې به يې خوله نه خوږيده. نه يې په نس خوړله نه يې په تن لګوله.
آمد يې ډير و او خرڅ يې هيڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:
هغه دنيا ټولوله اوده ښندله.
هغه خپل حساب زياتاوه او مره يې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت يې ساته، لنډه دا چې هغه حريص او دی کريم و.
خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.
بډايي لکه ډمه که هر څومره ښايسته وه هغومره بدنامه هم وه.
يو هندو هم بډای کيدای اوسيټ کيدی شو مګر خان کيدی نشو.
مشري او واکمني له خانی سره تړلې وه.
له بډای سره بې پيسو نورڅه نه وو که و نو هغه ويره وه.
داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.
خان دخانی خوی او عادت هيرکړ.
دی هم په پيسو مين شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.
اوس دخان سترګې پيسوته ورې دي او همدغې قبلې ته يې سرپه سجده اينبی دی.
دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.
درحمان بابا دابيت اوس ده ته بيهوده اوبې معنی ښکاري چې وايي:
داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی
ديرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.
هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس يې دی خوري اولوی سيټ ورنه جوړ شويدی.
دياوس سره اوسپين لعل و جواهر ډيرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.
خاني چې حامله شوه بډايي ترېنه وزيږيده.
خواران اوغريبان که له ناکامه دبډايانو نوکري او مزدوري کوي له بډايانو سره ډيره سخته دښمني هم کوي.
داسې دښمني چې پخلا کيده پکې نشته.
خان که بډای او منفور شوخير دی.
خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.
حاکمانو ته نه ښايي چې بډايان شي اوخپله شخصي سرمايه زياته کړي.
دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کيدی نشي نواقلاً بايد خانان شي نه هغه سيټان او بډايان چې کرکړې دلته وهي او هګی لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی۲۴ نيټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډيرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او يوه سمه صحيح نتيجه نشو اخيستلا ی.
زموږ داعادت دی چې يوکارپه داسې پيمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسايل او اسباب يې نه وي موجود، لاره او طريقه يې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډير وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.
موږ ډيرځله له خپل معارف څخه شکايت کوو او وايو چې د ۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا يې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډيرصحيح اولايق معلمين نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسيږي اوتعليمات صحيح شي.
دومره پيسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعليمې وسايل مهيا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحيح دي او صحيح معلمين نشته نو بايد وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسيس کړي وای چې لايق او صحيح معلمين او کتابونه ورته پيداکيدل او پالنه يې ممکنه وه مګر دامکتبونه بايد په يوه ښاراو په يوه ولايت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسايل اواسباب زياتيدلای هغومره به يې مکتبونه هم زياتول او دتناسب مراعات به يې کاوه که چير ي دوئ او س هم شل مکتبه په صحيح صورت اداره کولايشي اوسل مکتبونه تاسيسوي زما خو ګمان دی چې ډيره لويه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لايق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی يوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نوپه نتيجه کښې يادواړه ودريږي يا خو داسې ګرزي چې ديوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې يوپه دوه تهيه کيري او له ګټې يې تاوان ډيروي. فايده يې داده چې خلک وايي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.
زموږ تشکيلات همدا منشالري ديوه سړي کارته څلورتنه نيسو، ديوه مديرت وړکارنه رياست تشکيلوو.(۱)

وطن

يوماشوم په خپل کورکښې خارپوڅې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډير وړوکې اوډير محبوب دی.
دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن يې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سيند نه ښاراو نه ډيرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لويږي او غټيږي وطن يې هم په هغه اندازه وسعت پيداکوي او علاقه يې زياتيږي.
دده علاقه اول له خپل کلي، بيا له ښاراو ورپسې له سمت او ولايت سره پيداکيږي او چې دغه ابتدايي مراحل طی کړي نو بيا دخپلې پوهې او اجتماعي تربيې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. يعنې څومره چې پوهه زياته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسيږي هغومره يې فکر انکشاف کوي او علاقه يې له وطن سره زياتيږي. بالعکس څومره چې يوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمير اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن يوازې لغمان دی اواسمان يې هم همغه دی چې په لغمان کښې ليده شي.
دغه شان سپين ږيری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډيرتنګ او محدود وطن کښې اوسيږي.
کشمير اکا خو ديرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې يو حاکم وليد چې پخپله هم د همدغه ولايت سړی و. ده ويل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.
زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې يوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نورولايات ورته پردی وطن معلوميږي

(۱) ولس جريده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نيټه ،۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لوېې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالی ارزي.

ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یایې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردې وطن او اجنبي ملک کښې حاکمې وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولی یې په سر کړیدې مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړی او خولی زړې دي مګر په سر کښې یې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غونډې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم اینښودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن وړوکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته وړوکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.

یوکابلی، ننګرهاری، جنوبي وا ل، کندهاری، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزاری، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې ځومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او درانې ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي ځادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پنې یا موزې، کندهاری وي که کابلی ننګرهاری وي که هراتی دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان ، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.

هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غونډې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۰ ۱۳۳ کال دسنبلې ۲۷ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوڅوک بل راز معلومیږي. هغه څوک چې دملت په معنی پوهیږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري.
څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې په یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندي اوټپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نو کندي پاټپې به ببلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به ببل نه وي.
وګورئ دپښتنو څومره ډیر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي. مور په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو ورو ر چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وایي او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وایي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلارېې پښتو او موریې فارسي وایي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبرې کوي.
داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي. نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رڼا ورځ يې دډيرو خلکو په مخکې ډيرڅه له مور نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وايې که نه!
زه خو يې غل بولم.
هو! غل دی مګر دپوليسانو په نظر کښې نه.
ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پريکوي.
هيڅوک داغل نه نيسي او نه يې بندي کوي.
ددې غله په ړيره خلی نشته.
ده ډير څه له مور نه پټ کړي دي او ډير زيان يې را اړولی دی ده له مور نه سره و سپين نه دي پټ کړي.
دی ډيرلوی غل دی.
دده غلا ډيره لويه اوستره غلا ده.
دی ما ل نه پټوي.
دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!
دی زمور پيسې نه پټوي.
ده ته دما ل او د پيسو غل نه شو ويلای.
دی نور څه پټوي او ډير مهم څه پټوي.
دی له مور نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.
دی خپل حقيقت او ماهيت پټوي.
ځان پټول او حقيقت پټول ډيره لويه او ستره غلا ده داغلا ديوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.
داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.
له سترګو اوسترګو رو سره ډښمني لري.
هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي ديله مونږ نه ډير حقايق پټوي او د حقيقت غل دی ، ده ته بايد حقيقي غل ووايو.(۲)

---

(۱) ولس جريده ، ۱۳۳۰ کال دميزان ۱۳۰۲_ ۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستا زندان هماغه شان له خاینانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډیررشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول شوه مگر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.
په هیواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زیاتیږي.
په دوایروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانین که هر څومره سختې سزاګاني تعین کړي جرایم نه ورکیږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بندیانول او وژل بې تاثیره شول، خلک په دغو عذابونو او تکیفونو عادي شول او دزندان ویره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند یتوب نور اصلاح نه کړو.
حبس او توقیف نور له بدوکارونه، له خیانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره یو موثر علاج پیداکړو.
ما په دې فکر کښې ډیرې شپې سباکړې او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پیژنې چې څوک دی اوڅه نومیږي؟
هغه داصلاحاتو نیکه، ددیموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هیڅوک بدو کارونو ته نه پریږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عیب موندلی شي.
دهغه دید او نظر ډیر تیزدی او خیانت ترې نه ډیر په ویره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنې لپاره ډیر ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخیر او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پریږدې زه حاضر یم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهیږم چې ترڅو لیکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوئ په جیلخانو کښې ونه لویږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلی. داد لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسي. که په یوه مملکت کښې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی، که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان کښې وي هلته عدالت او دیموکراسي هیڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې دحق ویلو ګنکوسې پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا دوروکی هومره لیدله کیږي دجنایتونو او دخیانتونو لپاره ډیر مساعد معلومیږي او فاسد عناصر ډیربنه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ویلو او انتقاد کولو هیڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پیدانکړي ددې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محا ل معلومیږي.
انتقاد دبشریت ډیرلوی مصلح اوصحیح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دین او مذهب، دی په مجرمینوکې قبول کړی او په زندان کښې یې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ویل په دنیاکښې نه وي دا دنیا ډیر ژر ورانیږي حق او باطل ګډیږي.
دښو او بدو تمیزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاین او صادق نه پیژندل کیږي، ظلم دعدالت ځای نیسي او له انسانانو ځناور جوړیږي.
بندیوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حیواني ژوند لکه چینجی په تورو خټو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپیدایښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډیر جرئت ووې:
ته هغه څوک پیداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وینې تویوي دانتقاد تاریخچه له همدغه وخت نه شروع کیږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پیداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسی له یوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودرید او دده په کارونو او لویو دعوو یې انتقاد کاوه، فرعون دخدایی دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه یې ونه شوای نیولی او حق ویل ازادو.(۱)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال دیوه ډیرلوی ناموس حیثیت لري او له دینه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډیرلوی ذلت ګڼي.
که چیرې ملي احساس او ملي شعورپه ډیرقوت موجودنه وای داستقلال قیمت به ډیرلږ او د دنیا لوېې امپراتورۍ به نه ړنګیدې، استعماربه دغسې بده قیافه نه درلوده، او یو ملت به دبل ملت تر سیوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت یې دخپل استقلال په یاد کوي او په ډیرقدر ورته ګوري، دملیت تجلیل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې یوملت دبل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی.
موږ باید پدې خبره ډیرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډیر شدید ضرورت لري که دغه احساس په یوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قیمت نشي پوهیدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ باید خپل امتیازات، ملي شعور او ملی احساس ډیر ټینګ وساتو او دخپل استقلال تقویه ورپوري مربوط وګڼو.(۲)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د لیکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډیر لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته ادیب ویل بې ادبي ده. یوه ورځ د ادیبانو په یوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوټیدلې اوبه، ایشیدلې او به ، سرې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ یوه ادیب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې یوه مقاله ترې جوړیږي. دغه شان لغوي تدقیق د ژبې دپوهانو او لیکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقیق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض یې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي یوه شوي او د هرچا چې توره پیخه په سروه میرزاصاحب ورته وایي، د امیانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډیر ځله چنچنې ته مرغۍ وایي او مویز میوه بولي. ډیر خلک شته چې ډوډۍ ته غله ووایي او جوار یا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزیې فرق کول د پوهانو او هوښیارانوکاردی. که بل څوک وي خو خیر، مګر که لیکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی یا

---

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال، ۹۹_۱۰۲ مخونه. (۲) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ۱۳۴۰ کا ل دسنبلې (۵) نیټه، ۱۰ ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك یې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځینې لیکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، مور نه یو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومیږي.

ځینې خلك خیل ته هم قام وایي یعني جبار خیل او معروف خیل بیل بیل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خیلونه د یوه قام یعنې احمدزي څانګې دي او د دوه وروڼو مثا ل لري. که مور د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو نو قام باید له دغسې خیلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخیلو او معروف خیلو سره یو قام وبولو. دغسې قامونه چې مختلف خیلونه پکې ځاییږي پښتنو کې ډېر زیات دي چې زه ټول نشم شمیرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپریدي، اورکزي، یوسفزي، ختك، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خیل، وتمانخیل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نوموته لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو ویشل کیږي او ډېرې ټپې ډېرې پښې ترینه بیلې شوې دي. اپریدي چې ما دلته یو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډېر قامونه ګڼي چې (زخه خیل، قمبر خیل، کوکي، اکاخیل، ملك دین خیل) یې بولي. شینوارو په څو ورو قامونو ویشل شوي دي. لکه مندیزي، سه پای، سنسګو خیل، علي شیر خیل، احمد خیل، لیاس خیل، رحیمداد خیل، حیدر خیل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر یو ډېرې څانګې او ډېر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، میمني او بدخشان نه نیولی تر کشمیر، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې میشت دي او پنځلس شپاړس ملیونه نفوس ترې جوړیږي او دا نوم دومره لوی او درونډ نوم دی چې پرتو یې له آمونه تر اباسینده پر ډېره لویه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لویوالي که څوك پښتون د یو ملت نوم نه ګڼي او قوم یې بولي نوغره ته به غونډۍ وایي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم ټپې ، ټپې پروت دی.

پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبیلې نه ډېرلوی اوډېر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځینو ګومان کړی دی اوپه ډېر محدود نظر یې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډېرلوی قامونه په غیږ کښې نیولي دي اولمن یې دقام له لمنې نه ډېره پراخه ده. نوپښتون خوبه هیڅ شان دومره نشي وړوکې کیدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووایي او دځینو ورو قامونو په قطار کښې یې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یوه معنی اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هیڅکله دمنلو نه ده چې ډیرلوی سړی دکوچني په ورنې او زروکي کښې تاوکړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې یې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډیرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هیڅ زیات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کیږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه باید له خیل، او زي له قام او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي یعنی پښتون وپیژني او لکه دمرغۍ بچې په هګۍ یا ځاله کښې ایسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼي.موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ایماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډې به یې کله کله کوله. زما ځوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د څو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وړوکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه رټوي. زما زوی سیند وړی او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلویښت جریبه پټی درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

((پای))

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library